L 8
340

Jevērojami vīri dzīvē un darbā
Nr. 2

Juris Mancelijs
Kristaps Firekers
Ernests Gliks

Biografiski raksturojumi ar izmeklētiem paraugiem no viņu rakstiem

Sarakstījis Līgotņu Jēkabs

Izdevis A. Jessens, Rīgā, Kurmanova ielā 18

L, B

L 8/340

dublet. L 8/10

IEVĒROJAMI VĪRI DZĪVĒ UN DARBĀ № 2

JURIS MANCELIJS
KRISTAPS FIREKERS
ERNESTS GLIKS

BIOGRAFISKI RAKSTUROJUMI AR IZMEKLĒTIEM PARAUGIEM NO VIŅU RAKSTIEM

SARAKSTĪJIS LĪGOTŅU JĒKABS

1924
IZDEVIS A. JESSENS, RĪGĀ, KURMANOVA IELĀ 18

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
99 19.199
03040 40 958

E. Pīpiņa un J. Upmaņa drukātavā, Rīgā, Marijas ielā Nr. 10.

Ievadam

Sešpadsmitais un septiņpadsmitais gadusimtenis latviešu tautai kulturas ziņā ievērojams ar to, ka šinī laikā nodibinājusies viņas rakstniecība, noskaidroti galvenie valodas un pareizrakstības likumi, izkopta zināma rakstu valoda. Sākot no trīspadsmitā gadusimteņa, kad starp Baltiju un Vakareiropu attīstās ciešāki tirdznieciski sakari, tagadējā Latvija, kopā ar Igauniju, sastāda tā saucamo Livoniju, kuŗa pastāv līdz sešpadsmitā gadusimteņa otrai pusei. 1561. gadā, Livonijas valstu savienībai izirstot, Kurzeme kļūst par patstāvīgu hercogisti zem Polijas virskundzības, kamēr Vidzemes lielākā daļa nāk tiešā Polijas pārvaldībā. Abās šinīs zemes daļās pār latviešiem valda vācu muižniecība, taču Kurzeme tiek dažkārt pasargāta no nikniem kaŗiem, te dzīves apstākļi zemniekiem kā labvēlīgāki, kamēr Vidzemē augtin pieaug muižnieku vara pār zemniekiem, viņi kļūst galīgi nomākti, līdz zviedŗu valdīšanas laikam (1629.—1721.), kad latviešu tautai ataust gaišākas dienas. Tepat četrsimts gadu laikā katolisms nebij necik iesakņojies latviešos. Kā redzams liecinieks no šiem katoļu laikiem palicis vārds „pātari" (katoļi tēvreizi skaitīja latiņu valodā: „pater noster"), un Sv. jaunavas Marijas nosau-

kums, ko latviešu mute bij pārvērtusi par Māru. No noteiktas ticības pārliecības tad vēl grūti runāt. Tamdēļ mēs ari redzam, ka sešpadsmitā gadusimteņa pirmā ceturksnī te reformacija izlauž diezgan viegli ceļu. Kad Kurzemē par hercogu nāk dedzīgs luteranis Gotards Ketlers, viņš griež vērību ari uz zemes iedzīvotāju vairuma — zemnieku — garīgo stāvokli. Galma mācītājs un zuperintendents Bilovs izdara, hercoga uzdevumā, draudžu reviziju, un atrod, ka visā valstī ir tikai 3 lielākas baznīcas: Jelgavā, Bauskā, Dobelē. Mācītāji maz nodevušies savam tiešam uzdevumam — draudžu garīgai apkopšanai, bet nodarbojušies ar veikaliem un kroģēšanu. Zemniekiem trūcis jebkādas jēgas ticības lietās. Visur valdījusi lielākā māņticība. Trīsvienīgā Dieva vietā latvieši piesaukuši, vai nu Dārza-māti, vai Lauka-māti, skatoties pēc vajadzības. Bieži ticējuši dažādām pārdabīgām būtnēm, kā lietuvēniem, vilkačiem, raganām. Bijuši laimīgi un nelaimīgi kustoņi. Vārnas ķērkšana nozīmējusi kaŗu, vai citu postu. Kad zaķis pārskrien pār ceļu, sagaida nelaime. Jērs un balodis — svēti dzīvnieki. Skolu nav bijis nekādu. Zemnieki dažkārt dzīvojuši bez kristības un bez vakarēdiena.

Lai apstākļus grieztu uz labo pusi, Gotards Ketlers liek būvēt valstī 70 baznīcas, pa lielai daļai uz sava rēķina. Nodrošināja mācītāju stāvokli: piešķīra viņu lietošanā zemi, noteica zemniekiem nodokļus („sieciņus") baznīcai par labu, izdeva baznīcas likumus. Uz hercoga Gotarda Ketlera rē-

ķina tiek Karalaučos drukāta 1586.—87. gadā vispār otrā drukātā grāmata latviešu valodā: „Enchiridion", t. i.: 1) Lutera katķisms, 2) nevācu psalmi, 3) svētdienu evaņģelijumi un lekcijas, un 4) Kristus ciešanas stāsti.

(Pirmā drukātava, kā zināms, tika nodibināta 1450. gadā, Maincē, 1455. gadā pirmoreiz iespiesta bībele; pēc Mainces izpostīšanas Jāņa Gūtenberģa, grāmatu iespiešanas izgudrotāja burtliči izklīda Eiropā un veicināja drukātavu atvēršanu. Grāmatu iespiešanas labumus tā tad latvieši sāka baudīt pēc vairāk kā simts gadiem no grāmatu iespiešanas pirmiem sākumiem skaitot.)

Pēc Gotarda Ketlera nāves Kurzemi sāk pārvaldīt viņa abi dēli Fridrichs un Vilhelms. Brāļu naida un nesaticības dēļ pienākas ciest ari zemei, kamēr Fridrichs viens pats saņem valdības grožus savās rokās (1618.). Šinī laikā jāmin „Kurzemes statutu" un „valdības kārtības" noteikumu izdošana, kuŗi nokārto valsts administrativo pārvaldību un nostiprina muižniecības tiesības landtagos. Hercoga Fridricha laikā iznāk pirmā laicīga satura grāmata latviešu valodā: vācu-latviešu vārdnīca: „Letus" (1638), tāpat pirmā latviešu frazeoloģija: „Phraseologia lettica". Šo grāmatu autors bij vēlākais hercoga galma mācītājs Mancelijs, pirmais labākais latviešu valodas pratējs no cittautas mācītiem vīriem.

Ziedu laikus Kurzeme piedzīvo enerģiskā un uzņēmīgā hercoga Jēkaba laikā (1642—1682). Tas

rada valsts rūpniecību (Tukumā — vaŗa cepļus, Baldonē, Engurē, Mežmuižā — dzelzs cepļus, Emburgā — austuves u. t. t.), plašu tirdzniecības un kaŗa-floti, iegūst kā Kurzemes kolonijas divi salas: Sv. Andrēja salu pie Afrikas vakara krastiem, un Tabago salu Vakarindijā. Tā laika Kurzemes zemnieku pārticība — bagātīga ģērbšanās, liela mielošanās godos, daudz sudraba tautas rokās — izlasāma ari Mancelija sarakstītā spredi̇ķu grāmatā jeb postilē. Sadursme ar Zviedriju pārtrauc Kurzemes saimniecisko uzplaukšanu, bet pie hercoga Jēkaba vieglprātīgā un izšķērdīgā dēla Fridricha-Kazimira (1682.—1698.) zemes ekonomiskā labklājība strauji slīd lejup. Pieaug muižniecības vara, pēc Fridricha-Kazimira nāves izceļas jauns kaŗš ar zviedŗiem (1705.—1706.), tad ar krieviem (1706.—1709.), kaŗam pievienojās vēl bads un mēris, liela iedzīvotāju daļa izmira. Priekš kādiem simts gadiem tāpat zemi bij piemeklējis bads un mēris, galvenā kārtā plosīdamies toreiz no kaŗiem piemeklētā Vidzemē. Šos tautas posta laikus septiņpadsmitā gadusimteņa sākumā apdzied savās dziesmās garīgu dziesmu dzejnieks Kristaps Firekers.

Latvieši, kas dzīvoja Rīgā un Vidzemē, gaišākus laikus piedzīvoja Vidzemei nākot zem zviedŗu valdības (1629.—1721.). Bet še mantojums no poļu valdības bij tik grūts, ka pagāja vairāk gadi, kamēr zviedŗu valdībai, ar enerģisku rīcību, izdevās uzlabot stāvokli. Ļaužu garīgās apgādības un skolas lietas piederēja baznīcai. Par zuperintendentu iecēla

Pēteŗa baznīcas virsmācītāju Hermani Samsonu: tas iecēla un atcēla mācītājus amatos, pārbaudīja tos amata prašanā, sastādīja noteikumus mācītāju sapulcēm (zinodēm), kuŗas, uz ķēniņa pavēli, bij sasaucamas ikgadus Valmierā vai Cēsīs. 1630. gadā Samsons kādā vēstulē raksta, ka no 50 mācītājiem, cik vajadzējis būt, visā Vidzemē atradis tik 7. Baznīcas daudz vietās izpostītas. Dažiem mācītājiem jāapkopj vairāk draudzes. Mācītāji neprotot latviešu valodu, ko zviedŗu valdība uzstādīja kandidatiem kā noteikumu, lai varētu ieņemt mācītāja vietu latviešu draudzē. Āraižu mācītājs Bruno raksta Samsonam, ka latviešu valodu jau tikdaudz saprotot, cik lasot grāmatā. Ŗehehuzens, pirmās latviešu gramatikas sarakstītājs (1644.) sūrojas, ka jauno mācītāju spredikos dzirdami pavisam aplami vārdi un tamdēļ zemniekiem viņu spredikī paliekot nesaprotami. Jāievēro, ka mācītāji toreiz savā personā savienoja ari skolotāju uzdevumus, t. i. mācīja tautu grāmatā — vispirms jau baušļus un katķisma galvas gabalus. Vēsturnieki izrēķinājuši, ka no simts gadiem (1563.—1661.) Vidzemei piecdesmit bijuši kaŗa-gadi! Kaŗam sekoja tā uzticīgi pavadoņi: bads, posts, mēris, ļaužu tikumiska pagrimšana. 1625. gadā mēŗa laikā tikai astotā daļa no visiem Vidzemes iedzīvotājiem palikuši pie dzīvības. Apmiruši mācītāji: Ādažos, Allažos, Siguldā, Raunā, Rubenē, Dzērbenē, Smiltenē, Straupē, Lēdurgā, Umurgā un citur. Tādos apstākļos nav brīnums, ka 1642. gadā kāds mācītājs ziņo, ka no 160

baznīcēniem tikai pieci pratuši skaitīt tēvreizi, bet 1643. gadā kāds cits mācītājs, ka visi viņa kristīti bērni bijuši tik lieli, ka gājuši kājām. Nestāv augsti tikumības ziņā ari paši mācītāji: tā Samsons žēlojas, ka tam dēļ zagšanas kāds mācītājs bijis jāatlaiž no amata, kādā citā reizē mācītājs atcelts netiklas dzīvošanas pēc, cits — zaimojis ķēniņu, cits — pie dievgalda ķildojies ar zemniekiem dēļ nenobērtiem sieciņiem!

Rīgu briesmīgs mēris piemeklēja 1657. gadā. Maskavas cars Aļeksejs Michailovičs aplenca pilsētu no augusta beigām līdz oktobrim. Priekšpilsētas izpostīja. Pēc krievu aiziešanas pilsētā izcēlās mēris. Šos briesmu laikus vēsturnieks apraksta: „No (Rīgas) rātes locekļiem apmira puse, no iekšpilsētas mācītājiem — visi. No rīta agruma līdz vēlam vakaram apraka līķus. Baznīcas, kur toreiz glabāja, tādā mērā bij uzraktas un līķiem pildītas, ka tur nevarēja ne stāvēt, ne staigāt, ne atrast vietas jauniem līķiem. Briesmīga smaka piespieda uz kādiem mēnešiem pārcelt dievkalpošanas no baznīcām uz ģildes namu. Kāds domaskolas skolēns ieraksta savā dienas grāmatā: „Miroņu starpā bij lielās ģildes priekšnieks, un 16 vecākie, no mazās: 3 priekšnieki un 23 vecākie, no doma skolas: 3 skolotāji, 16 ģimnazisti un 53 skolēni.“ (Skat. Hilnera: „Ernests Gliks“, 14. l. p.)

Jo vairāk tāpēc pelna atzinību zviedru valdības gādība par izpostīto zemi. Tā nodibināja Tērbatas augstskolu, baznīcas virskonzistoriju, 3 apakškonzi-

storijas, izstrādāja un ieveda instrukcijas par mācītāju iecelšanu draudzēs un mācītāju apgādāšanu, par mājas mācības ievešanu, par bībeles un citu nepieciešamu garīgu grāmatu tulkošanu un iespiešanu latviešu valodā.

Raksturīgi, ka Rīgā jau sešpadsmitā gadusimteņa pirmā pusē sastopam pirmos laicīga satura rokrakstus latviešu valodā. Vēsturnieks Leonids Arbuzovs atradis Rīgas vēstures un senātnes pētītāju biedrības bibliotekā vecus Rīgas arodorganizaciju locekļu sarakstus, kuŗos sastopam pirmos vārdus ierakstītus no 1532., 1833. un vēlākiem gadiem. Dažkārt šie saraksti, kā, piem., pie izkŗāvēju organizacijas, vesti jau latviešu valodā, kas nozīmē, ka sešpadsmitā gadusimtenī vēl latviešu amatniekiem un pilsoņiem piederējusi ievērojama loma pilsētas dzīvē. 1544. gadā sastādītie audeklu audēju organizacijas arodnoteikumi nosaka, ka tikai vācieši un latvieši drīkst šinī arodā būt meistari, bet ne igauņi un leiši: tā tad, pamatojoties uz savu skaitlisko pārsvaru vācu un latviešu amatnieki nodibinājuši sev zināmas ekonomiskas priekšrocības. Arodorganizaciju statuti (šrāgas) izstrādāti vācu un latviešu valodās un pieder pie vecākiem latviešu laicīga satura rakstiem. (Skat. tuvāki: „Latvijas Augstskolas raksti". II.)

Septiņpadsmitā gadusimteņa beigās latviešu garīgā attīstībā atzīmējamas ar Glika bībeles tulkojumu un pirmo latviešu skolu dibināšanu. Kurzemnieku (Mancelija un Firekera) pirmie ievērojamie

darbi latviešu valodas izkopšanas un rakstības nodibināšanas laukā te atrada cienījamu tālākvirzītāju un papildinātāju. Lai cik grūti šie divi gadusimteņi (16. un 17.) bijuši latviešu tautai, bet viņos likts pamats tai garīgai kulturai, kuŗas augļus baudām šodien, un pie kuŗas tālākizkopšanas un veidošanas aicinātas tagadējās tautas paaudzes.

Juris Mancelijs

Mūsu literaturvēstures dokumentariskos sākumus atrod jau sešpadsmitā gadusimteņa pirmā pusē. Viņu izcelšanās viegli saprotama. Baltijā rīkojas un saimnieko vācu iekaŗotāji. No Vācijas uz rītiem un ziemeļiem izplatās luterisms. Viņš nāk pa pēdām katolismam, kuŗš trijos gadusimteņos tomēr nav paspējis diezcik dziļas saknes laist latviešos. Ķoku rokā vai ciešā sakarā ar politisko varu rīkojās garīgā — pirmos gadusimteņos pēc sakaru nodibināšanās starp Baltiju un vācu tirgotājiem, šī garīgā vara nes sevī ari politisko. Ar latviešu tautas reliģiskām interesēm aicināti iepazīties un tās apmierināt vācu garīdznieki. Viņiem vajadzīgas rokas grāmatas, palīga līdzekļi.

Sevišķi pie šī darba dedzīgi ir jezuiti. Viņi ir pirmie, kas pie latviešiem strādā reliģiskas apgaismības darbus. Jezuitu dievvārdu dakteŗa Pēteŗa Kanizija katķisms ir pirmā drukātā latviešu grāmata (Viļņā, 1585.). Bet katolisma vietā nāk dzīves praktikai vairāk pielaikotais luterisms. Vajadzība pēc kristīgas ticības pamatnoteikumiem latviešu valodā paliek tā pati: Dobeles mācītājs Jānis Ķivijs ir jau pārtulkojis Lutera mazo katķismu latviešu valodā (ļoti iespējami, ka mācītāju tulkojumos rok-

rakstā šie un citi gabali bij jau agrāk izplatīti draudzēs, kā tas zināms par Ramma baušļu tulkojumiem ap 1530. gadu), tam peeveeno evaņģelijumu un garīgas dziesmas un 1586. gadā Kaŗalaučos drukāta (no Kurzemes hercoga Gotarda Ketlera izdota) iznāk otrā grāmata latviešu valodā, „Enchiridion". Taču visai šai literaturai ir tik specifisks arodniecisks raksturs, tā visa vēl tik tālu stāv no tautas saprātas un uzņemšanas, tajā tik maz dzejas elementa, tā visa vēl tādā mērā sastāv no fragmentiem, ka no kādas rakstniecības attīstības daudzmaz pareizā šī vārda nozīmē grūti runāt vēl līdz septiņpadsmitā gadusimteņa vidum.

Ir trīs personības, kuŗas kā vēsturiski pieminekļi raugās caur gadusimteņiem caurī latviešu rakstniecībā uz tagadni — šīs personības ir Kurzemes hercoga galma mācītājs un dievvārdu profesors Juris Mancelijs, mūsu garīgās dzejas radītājs, „students" Kristaps Firekers un Alūksnes mācītājs, ievērojams valodu pratējs, Ernests Gliks. Tās visas ir markantas personības, kuŗu darba ideja apgaismo tās pienācīgā vēsturiskā gaismā, lai ari viņu darba ārējais veidojums uzņēmis maiņas un grozījumus vēlākos gadusimteņos. Šīs personības ir lielumi jeb kuŗā laikā, jo cildenāks paliek viņu garīgais skats un idealisms, kad iedomājamies, ka toreizējā latviešu tauta vismazāk spēja pateikties tiem par viņu darbu latviešu labā.

Juris Mancelijs ievērojams priekš sava laika ar savu plašo izglītību. Kas viņu saista ar

latviešiem — ir viņa dzimtene — viņš dzimis kurzemnieks (1593.). Kā Kurzemes mācītāja dēlam viņam plaša izdevība novērot latviešu tautas likteni. Ejot Jelgavā un Rīgā skolā viņš tāpat bieži dabū ieklausīties latviešu valodā un ieinteresēties par latviešu likteni. Mancelija studijas ārzemēs varēja to, dzimtenē atgriežoties (1615.), tikai skubināt, rūpēties par latviešu gara apgaismību. Tad skaidri zinātniska darbība Tērbatas univerzitatē uz kādu laiku Manceliju pavisam izrauj no latviešu vidus. Bet ari Tērbatas univerzitatē darbodamies Mancelijs neaizmirst latviešus. Viņš izlabo „Enchiridija" slikto, aplamo tulkojumu valodu, pārtulko no savas puses dažas garīgas dziesmas un pieliek klāt „Zīraka gudrības grāmatu", un tad kā „Vademecum'u" laiž to no jauna latviešu tautā.

Mancelija nopelni latviešu rakstniecībā ir divējādi: vispirms viņš gādā, lai tiem darbiniekiem, kas grib strādāt latviešu garīgā laukā, atvērtos ceļš uz tautas sirdi — valodu. Šim nolūkam kalpo divi sava laika ievērojami darbi — vācu-latviešu vārdnīca jeb „Lettus", un pirmā latviešu frazeoloģija: Phraseologia lettica (abas iznāca 1638.). Otrkārt — viņš pats grib tautu mācīt, dot tai iespēju mācīties bez skolotāja klātbūtnes, grib aizrādīt uz tautas dzīves ēnas pusēm, kā dzeršanu, slinkumu, brammanīgu izdzīvi (kas liecina par tā laika kurzemnieku zināmu turību) u. t. t. un šinī nolūkā saraksta savu pirmo spredikļu grāmatu jeb „Postilli", kuŗa iznāk jau Mancelija mūža beigās (1654.). Te Mancelijs

parādās ari kā mūsu ortografijas ceļlauzis, izvedot zināmas konzekvences: ievedot lietu vārdu locījumus, darbības vārdu laika apzīmējumus, garumu apzīmējumus ar „h“, izšķir plato un šauro „e“, u. t. t. Rakstības nodibināšanas darbs nākošiem darbiniekiem, īpaši Ernestam Glikam, tā tad zināmā mērā bij pašķirts ar Mancelija priekšdarbu.

Kaut gan tikai kādi piecdesmit gadi pagājuši no pirmo latviešu grāmatu iznākšanas („Kanizija katķisma“ 1585. un „Enchiridija“ 1586.), tomēr, var redzēt, latviešu vārds zemē visnotaļ kļuvis populars; kamēr pirmās grāmatas runā par „nevāciem“ (undeutsche), itkā izvairīdamies no latviešu vārda, tikmēr Mancelijs jau gaiši un noteikti visur min „latvieši“. Liekas, Mancelija rakstos izzudis vārds „nevāci“. Ja viņš grib izšķirību darīt, tad viņš runā par vietējiem (Einheimischen) un āreniekiem — jāsaprot ienākušie vācieši un prūši — (Ausheimischen). Tas liecina, bez citām zīmēm, ka tiklab sešpadsmitā, kā septiņpadsmitā gadusimtenī vācieši rēķinājušies šeitan tikai ar latviešiem, kā ar galveno vietējo tautību (ne lībi, ne sēļi tad vairs nekādu lomu nav spēlējuši).

Ņemot rokā Mancelija grāmatas, mēs ari pārliecināmies, kādas priekšrocības viņa darbiem devis tas apstāklis, ka Mancelijs piederēja pie „vietējiem“, t. i. bij dzimis un uzaudzis Kurzemē. Viņa auss samērā ņemot dzird diezgan pareizi latviešu valodas skaņas, viņš samērā prot ari šo izrunu apzīmēt. Ja ir kļūdas un rupjas kļūdas (kā dažu dzīvnieku

nosaukumos), tad šīs kļūdas nobāl paliekamā darba priekšā un tikai liecina, ka ari sava laika ļoti izglītots vīrs, kāds bij Mancelijs, nevar visus arodus zināt, viņš nevar būt dabas pētnieks, galdnieks jeb, kā Mancelijs saka, sniķeris, pavārs u. t. t. Dažas vecas valodas formas, piem., „s" daudzskaitļa instrumentala formā rāda, ka šīs formas Mancelija laikā vēl tikušas lietotas, tikai vēlāk izzudušas. Jāaizrāda ari, ka jau Mancelijs lieto vēlāk no dažiem valodniekiem neieredzēto vārdu „vidūtājs" (Kurzemē ļoti labi pazīst zubstantivus „vidus", „viducis" — ari māju nosaukumos). Mancelija „Lettus" rāda, ka viņš latviešu valodas vārdus nav tikai tulkojis, viņš pūlējies katrā vārdā pēc iespējas ielikt ari valodas garu, piem., acuraugs, bez bēdām (sicher) un citos vārdos. Mancelija nopelnus mūsu valodniecības laukā tagad pilnā mērā atzīst ari mūsu dienu valodnieki.

Mancelija lielākais un ievērojamākais darbs ir viņa spredikļu grāmata, jeb „ilgi cerētā", kā viņš pats saka, „latviešu postille". Te runā vīrs, kas ar drošu prātu un dedzīgu sirdi stāv par latviešiem. Viņš uzsver, ka viņš ar savu grāmatu negrib pakalpot tikai vācu ienācējiem, bet ari zemniecībai, latviešiem, kuŗi ir „zemes pirmie īpašnieki un iedzīvotāji". Otrā vietā, runādams, viņš vēlas, lai šis dievavārds nāktu par labu „latviešu t a u t a s draudzēm". Tas liecina, ka Mancelijam nav latvieši bijuši tikai kā nevāci, kā zināma darba objekti, bet ka viņš latviešos redz tautu, kuŗai ir pirmās tiesības

uz šo zemi un tiesības uz viņas garīgo vajadzību apmierināšanu. No „nevāciem", ko sastapām latviešu pirmos rakstos, līdz „latviešu tautai", ko sastopam Mancelija rakstos, tas ir liels solis uz priekšu.

Griežoties pie Mancelija sprediķu grāmatas satura, tā uzrāda: vispirms autora ļoti dziļu bībeles prašanu un pazīšanu; nav vietas, nav domas, nav sprieduma, ko viņš nevarētu pastiprināt ar attiecīgu citatu no bībeles, otrkārt — savas pamācības viņš izteic nepārspīlētā, tautai saprotamā, asā, bet noteiktā valodā. Viņš runā ne modernās kulturas, bet dabas bērnu skaidro valodu, kuŗa katru lietu sauc vārdā, piem., „Visi jūs, bezdievīgie un nebēdnieki (Mancelijam ļoti iemīļots vārds), katri (kuŗi) jūs savos grēkos kā cūka dubļos vārtaities, jūs nestāvat, bet guļat kā cūka sutrainī, jūs guļat uz tām mielēm un piepēm jūsu grēku" u. t. t. Lai ari teikumu būvē manāms stiprs vācu valodas iespaids, piem., apzīmētāja ģenitiva nostādīšana aiz apzīmējuma vārdu (jūs guļat uz tām mielēm jūsu grēku), tomēr Mancelija vārdu krājums katrā teikumā liecina, cik labi tas pazinis latviešu valodu nevien konkretu lietu apzīmējumos, bet kad tam jāizsaka ari abstrakti jēdzieni par Dievu, gariem, ticību.

Garīgās dziesmas Mancelijam nepadodas. Vairāk viņa tulkotas garīgās dziesmas iespiestas ari sprediķu grāmatā, bet tām trūkst muzikaliskā rituma, tās bez atskaņām un neiesilda lasītāju. Runājot prozā Mancelija valoda vietām top dzejiska,

Lang-gewünschte Lettische Postill/

Das ist:

Kurtze und Einfältige/ jedoch Schrifftmässige Auslegung und Erklärung der Sonntäglichen und vornehmsten Fest-Evangelien/

Ander Theil/

Vom Fest der Hochheiligen Drey-Einigkeit/ biß auff ADVENT,

In Lettischer Sprache

Verfertigt durch

GEORGIUM MANCELIUM, Semgallum,
der H. Schrifft LICENTIATUM, und weiland Fürstl. Curländischen Hoff-Prediger.

RIGA/
Bey Georg Matthias Nöller / in der Kramer-Strassen.

Mancelija spredikņu grāmatas tituļlapa (1654.).

Latvijas Nacionālā BIBLIOTĒKA
99- 19.199

piem., „Mācaities šeitan, kad nelaimes auka mums aizgrābj, kur mums pavēni meklēt būs. Ne pie burva un sāls pūšļotāju, kas to dara, tas lielu grēku dara pret pirmu un otru bauslu, un Dievs to neatstās nesodītu. Bet mums būs steigties pie to kungu Jezum. Aiz to viņš ka mūso Dievs ir mūso paļaušena un spēks, palīgs lielās bēdās, katras mums uziet, saka tas kenings Dāvids: Tādēļ mēs nebīstamies, kad ir pasaule grimtu un tie kalni jūŗas vidū grimst, kad ir tā jūŗa kauc no lielas vilnes met un no tās aukas kalni iekristu."

Pie savas spredikļu grāmatas Mancelijs ilgi strādājis: viņš sācis to jaŭ Tērbatā, bet pabeidzis Jelgavā, jau sava mūža priekšvakarā. Tamdēļ redzams, ka grāmatas izteiksme beigās ir gludāka, nekā sākumā; vārdu rakstībā ari vēl sastopama neliela dažādība.

Raksturīgi, ka jau toreiz Mancelijs skubina latviešus uz izglītību, uz skolām. Šī tendence visnotaļ izmanāma Mancelija rakstos, galvenā kārtā viņa spredikļu grāmatā. Starp citu, viņš saka (lietojot tagadējo rakstību): „Ja tev Dievs tikdaudz devis, ka tu vari tavu bērnu likt skolā iet, lai tev nerūp tā nauda, ko tu par viņu izdod. Skolā viņš var mācīties Dievu pielūgt, Dieva dziesmu dziedāt, grāmatu lasīt, jo dažu labu arāja dēlu Dievs par mācītāju un baznīcas kungu cēlis ir. Ne ir tas tev, o, tēvs un māte, liels gods? Kad tavs dēls grāmatu mācījies, tad var to Dievs citā godā celt, ka

BIBLIOTĒKA

tas top par tiesnesi un grūtā lietā tādu tiesu nest, ka visi brīnojas. To ir viņš grāmatu lasīdams mācījies. Ne ir tas tev, o, tēvs un māte, liels gods? Un jebšu ir viņš par arāju paliek, tad tomēr tas, ko viņš skolā mācījies, nebūs tik grūts, ka viņš tādēļ nebūtu arklu valdīt, vagu dzīt, ecēt, kult un savu maizi ar godu pelnīt."

Daudz saistošas ziņas nevien par Mancelija laika latviešu zemnieku dzīves iekārtu un uzskatu pasauli, bet ari par agrākiem vēsturiskiem notikumiem atradīs ari vēsturnieks Mancelija spredikļu grāmatā. Tā viens spredikļis ziedots Kurzemes miera svētkiem 15./25. janvarī pēc poļu-krievu kaŗa iebrukuma 1582. gadā. Agrākos krievu laikus Mancelijs atceras: „Dieva gaužu sodu gir (ir) jutuši krievu laikā tie ļautiņi, Vidzemē dzīvodami. Tikdaudz (ne) kļuva žēlots vāciets, ciek zemnieks; tiek zeltnesis (aristokrats. Lt.), ciek arājs, viens, tiklab kā otrs tapa ar pātagām kapāts, ka āda plīsa, un asinis līdz ar miesām izlēca, citi kļuva gabalu gabalos sakapāti, citi dīrāti; kam rītā agri maizes rieciens bij, vakarā tas nezināja, kādas mokas tam bij (būs) jācieš." Kādu citu „vaidu" (kā Mancelijs saka) viņš atceras šinī pašā laikā (1656.—61.): „Neģ gir Dievs šo zemi sodījis uz dārgu laiku, ka cilvēks cilvēku ēde; ja, nomaitāti ļaudis no karatavām un rata kļuva apēsti. Tādēļ tanī paša gada rudenī liels mēris bij, ka dažs cilvēciņš ceļamalā pieklupa, nomira un no suņiem apēsts tapa" (181. l. p.).

Zīmīgi ir Mancelija atvasinājumi: tā — aristo-

krata vietā viņš lieto — zeltnesis, tirgotāja vietā — precinieks un c.

Oriģinali ir Juŗa Mancelija salīdzinājumi: abstraktus jēdzienus viņš lūko paskaidrot ar konkretiem, tā: „Vēl dusmas sēž tavā sirdī d ū r e s l i e l u m ā“ (92. l. p.), „Pie viena deg tā ticība k ā l i e l a l ā p a, pie otra atkal atspīd tā kā kāda dzirkstele“ (190. l. p.), „Velns iet apkārt kā kāds m a u r o d a m s z v ē r s“ (291. l. p.), u. t. t.

Laimīgi Mancelijs māk izlietot ari dažas tautas parunas: „Dažs izliekas tik gudris esots, ka viņš no lielas gudrības dzirdētu, kad vēzis šķauda“ (93. l. p.), vai: „Mūžam tam labs neizdosies, kas tos puķus (puķes. Lt.) savas jaunības velnam dod ožņāt, bet tās biezas miesas savas vecības (tagad sakam: vecuma. Lt.) Dievam priekšā ceļ“ (95. l. p.), vai: „Tad dzīvo vīrs ar sievu kā suns un kaķis“, „Viens otru uzlūkojas kā nodurts āzis“, „Tāda nelaime ir cieta, cieta akmiņaina ūdens krūze“ (145. l. p.), „Ļaudis turas, ēdas kā zivis ūdenī“ un c.

Mancelija spredikļu grāmata paliek kā ievērojams vēstures un valodas piemineklis. Kā vēstures piemineklī tajā atspoguļojas latviešu tautas dzīve Kurzemē, hercoga laikos, kādu šo dzīvi redz cittautieša acs, toreizējie tikumi, parašas, attiecības dažādu šķiru starpā. Kā valodas pieminekļi tajā palikuši salīdzinājumi un gleznas, kas tuvi toreizējai zemniecības pasaulei, māņi, biedēkļi, dažas tagad izzudušas valodas formas (Aizto — jo, prepozicijas ar galotnēm — an — iekšan, priekšan, apakšan,

Evangelium am vierdten Sontage nach Trinitatis, Luc. 6.

To ſwáhtu Ewangelium/ ko JEſus Chriſtus no ſawcem Mahzekleem und wiſſeem tizigheem Zilwákeem ghribb/ apprakſta tas ſwáhts Ewangeliſts Lucas ſawá Ghramatá ſáſtá Weetá / und ſkann tee Wahrdi juhſſá Walloda tha:

JEſus ſatzija us ſawcem Mahzekleem/ Effeeta ſchehligi/ ihten ka juhſſo Táhws ſchehliegs gir/ nhe ſohdaita/ tad nhe tapſſeeta juhs ſohditi. Nhe paſudenaiee-ta/ tad nhe tapſſeeta juhs paſudenati / Peedohdeeta/ tad taps jums peedohts. Dohdeeta/tad taps jums dohts. Weens pilns / ſaſpaidiets und att-

Lappuse no Mancelija spredīķu grāmatas.

āran, savādības darbības vārda otrā personā u. c.), mēģinājumi, nodibināt konzekventu ortografiju, ievedot dažu līdzskaņu mīkstināšanu ar strīpošanu, ievedot „ie“ un „ž“ tādā nozīmē, kā tos lieto līdz šo baltudien, ievedot „h“ kā gaŗuma zīmi, atzīmējot savādības pašskaņu izrunā. No šiem pamatiem izejot, varēja attīstīties mūsu tālākā rakstniecība, bet sevišķi lielu atvieglojumu tā deva Glikam pie bībeles tulkošanas.

Juris Mancelijs pieder pie pirmām personībām mūsu rakstniecības sākumā. Kā iesācējam un jaunu ceļu radītājam tam savas kļūdas un trūkumi, kuŗi izskaidrojami ar viņa laika vēsturiskiem apstākļiem, bet savā pozitivā darbā viņš stāv kā pirmais, kas uz latviešiem raugās kā uz tautu, kuŗš runā tik latviskā valodā uz tautu, kā neviens rakstnieks priekš viņa nav to darījis, kuŗš latviešu valodu dara pieietamu sveštautiešiem, kuŗš latviešu tautu māca un audzina, skubina censties pēc gara gaismas, kā viņš to vislabāk saprot, kuŗš noskaidro mūsu ortografijas pirmos likumus un tos ieved praktikā, un sagatavo mūsu vidusizloksnei ceļu uz latviešu literaturas valodu.

Kristaps Firekers

No Mancelija mums jāpārnāk uz otro redzāmāko personību mūsu rakstniecības sākumos, uz mūsu garīgās dzejas nodibinātāju un ievērojamāko garīgās dzejas dziesminieku vispār mūsu rakstniecībā — uz Kristapu Firekeru. Pie viņa skaistām dziesmām daudzi esam auguši, daudzi no tām dažkārt esam mācījušies grāmatu lasīt, viņa dziesmu pantiņus no „Dievs Kungs ir mūsu stipra pils", „Redz', šī diena jau pagalam", „No debesīm būs man atnest", viņa vieglās bērna lūgšanas „Bērniņ, mīļais, Dieva stādīts", un citas esam mācījušies skolā ejot no galvas skaitīt, vai pie iesvētīšanas, vai dziedājuši reliģiskos aktos pie dievlūgšanas. Šo dziesmu kodols, gleznainums un paruņas ir bieži pārgājušas mūsu apziņā. Lietotas no mums ikdienas dzīvē, nemaz neiedomājoties, vai neatceroties viņu autoru. Tā apstiprinājas, ka laba darba darītāju var aizmirst, bet viņa darbs joprojām dzīvo, sēdams laba un daiļa sēklu, mūs pašus saukdams un aicinādams uz augšu, lielākai garīgai pilnībai pretīm.

Jo raženāki Kristapa Firekera darbs dzīvo mūsu vidū, jo trūcīgākas, nepilnīgākas ir tās ziņas, ko mums literaturvēsturiski pētījumi sniedz par

Kristapa Firekera mūža gaitu un dzīvi. No jaunākiem pētījumiem pilnīgākais un iespējami pārbaudītākais gan būs Luda Bērziņa raksts: „Christophorus Fürecerus“ „Austruma“ zeptembra un oktobra burtnīcās 1899. gadā. Noteikti zināms, ka Firekers ir kurzemnieks un vācu tautības, viņa tēvs būtu Neretas mācītājs Kristjānis Firekers, kurš 1604. gadā tur uzņēmās šo amatu. Par Firekera dzimšanas gadu, bērnības iespaidiem, pirmās skolas apmeklēšanu jebkādu drošu ziņu trūkst. Noteiktas ziņas mums ir par Kristapu Firekeru, kad viņš 1632. gadā tiek ierakstīts par studentu Tērbatas univerzitatē. Še mēs šinī laikā sastopam priekšā jau mums pazīstamu vīru — Juri Manceliju, kurš no 1625. gada pārgāja uz Tērbatu par turienes Jāņa draudzes virsmācītāju, bet drīz vien tika iecelts par univerzitates teoloģijas fakultates profesoru. Mancelija, latviešu drauga un rakstniecības darbinieka (viņa „Vademecum“ iznāca 1631. g., vārdnīca un frazeoloģija 1638., tā tad Mancelijs pie tām strādāja, darbodamies jau Tērbatas univerzitatē) ierosinājošam iespaidam Firekers kā students, droši vien, nevarēja paiet garām. Jādomā, ka Kristaps Firekers ir jo čakli nodarbojies jau ar latviešu valodas studijām un mēģinājies garīgā dzejā, jo ka savu mākslinieciisko gatavību Firekers nav uzreiz aizsniedzis, par to atrodam pierādījumus pašos Firekera darbos.

Par Firekera studiju gaitu mums tuvāku ziņu trūkst. No jauna to sastopam tā ap 1650.—1660. g.

Dobelē, kur tas dzīvo jau apprecējies, un kur tolaik darbojās vietējā draudzē mācītājs ārzemnieks Heinrichs Adolfijs. Viņš nu mācās pie Firekera latviešu valodu. Šī latviešu novada (Dobeles apgabala) izloksne nu ari atstājusi dziļāko iespaidu Firekera dzejas izteiksmē. Kādu dzīves uzdevumu vai amatu Firekers Dobelē, bez latviešu garīgu rakstu kopšanas vēl izpildījis, ari trūkst noteiktu ziņu. Vēsturiskās ziņas min, ka viņš tur apprecējis brīvu, pārtikušu latvieti, tādā kārtā, domājams, Firekers darbojās savā šaurākā saimniecībā un no dienišķās maizes rūpēm bij atsvabināts.

Šīs precības, liekas, vispār svarīgu lomu spēlējušas Firekera mūžā. No vēsturiskām ziņām nav pierādāms, ka viņš studijas būtu beidzis Tērbatas univerzitatē. Jau pieminētais Heinrichs Adolfijs, Kurzemes dziesmu grāmatas vēlākais izdevējs, šīs dziesmu grāmatas priekšvārdā (1685.), sniegdams ziņas par Firekeru, piemin to kā dievvārdu studentu. Dažos vēlākos rakstos gan piemin „kandidatu", bet ka tas būtu augstskolā iegūts zinību grāds, par to pierādījumu nav. Raksturīgi ir tas, ka, neraugoties uz toreizējo inteliģento darbinieku trūkumu latviešu garīgā laukā, Kristapam Firekeram, ari kā augstskolas izglītību baudījušam un krietnam latviešu valodas pratējam, nekāds svarīgāks amats netop ierādīts. Izskaidrojums šim faktam laikam būs Firekera precības ar latvieti, ko aizspriedumos uzaugusē septiņpadsmitā gadusim-

teņa vācu-baltiešu sabiedrība nevarēja Firekeram piedot.

No Firekera atdzejotām dziesmām daudzas kļuvušas taisni par priekšzīmīgām (klasiskām) mūsu draudžu un māju lietošanā. Minēsim te raksturīgākās: 1) Dievs Kungs ir mūsu stipra pils; 2) Gods Dievam vien ar pateikšan'; 3) Es cēlies sveiks un vesels; 4) Es savus grēkus sūdzos; 5) Ak, Tēvs, tavs nabags bērniņš nāk; 6) Kā spoži spīd mans Jēzuliņš; 7) Jezus, kas dod prieku un d. c. Vēl Firekers darbojās strādājot pie Mancelija „Vademecum'a" pārlabošanas darbiem, taču šo uzdevumu, aiz vēl nenoskaidrotiem iemesliem, nav līdz galam izvedis. Viņš ieved „h" kā gaŗumzīmi galotnēs un pārlabo Mancelija rakstību.

Ziņas par Firekeru smeļamies no H. Adolfija izdotās (1685.) latviešu valodas mācības, kuŗu autors sastādījis pēc Firekera atstātiem materialiem. Firekera valodas zināšanas, tā tad, nākušas par labu mūsu bībeles tulkotājam Glikam, kuŗš ar Adolfija gramatiku, kā vēsturnieki spriež, iepazinies rokrakstā un visnotaļ pie tās noteikumiem pieturējies, tulkojot bībeli. Firekers sācis sastādīt ari latviešu-vācu vārdnīcu. No šī manuskripta, pateicoties mūsu bibliografa Missiņa kga laipnai pretīmnākšanai, sniedzam šinī vietā fotografisku uzņēmumu.

Firekera miršanas gads domājams pēc 1680. gada, kā to pamato Ludis Bērziņš savā pētījumā. Vecuma dienās Firekers ar trieku zaudējis valodu un nespējis roku kustināt. Varbūt šie iemesli ir tie,

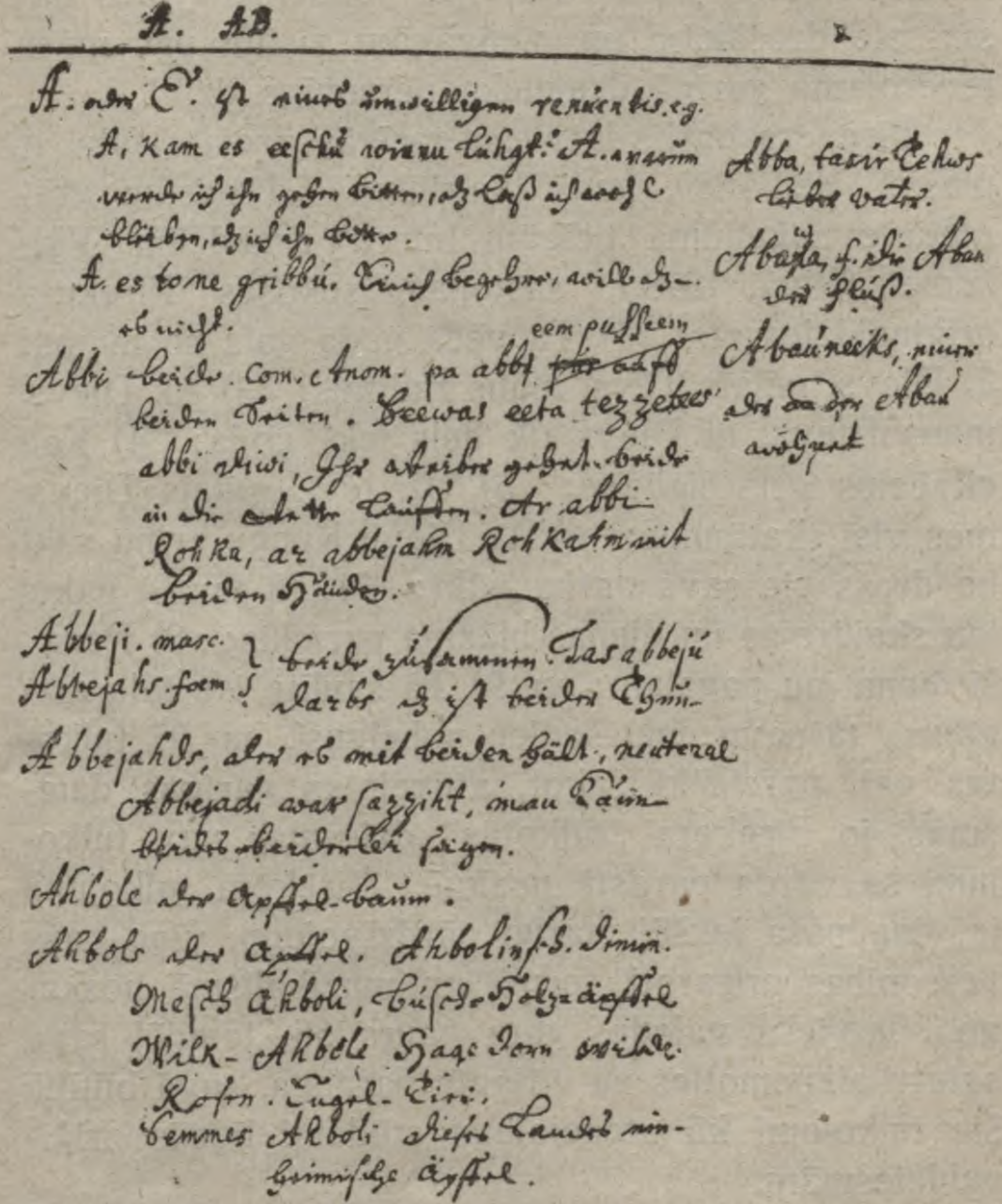

Firekera rokraksts.

kāpēc Firekers nepabeidza Mancelija grāmatas pārlabojumu. — Varbūt tagad, kad daļa no Kurzemes archiviem, kas vēl uzglabājušies pēc pasaules kara,

nāks pieietami jaunās Latvijas pētniekiem, mēs tiksim pie drošākām un pilnīgākām ziņām par mūsu ievērojamā garīgā dzejnieka personīgo dzīvi.

Firekera darbs latviešu garīgās dzejas laukā ir plašs. Vēl 1889. gadā caurlūkotā „Dziesmu grāmatā evaņģeliuma ticīgām lutera draudzēm Vidzemē" (Rīgā, 1898.), sastopam sekošas Firekera oriģinaldziesmas: 1) Tā vecā gada gals no mums; 2) Dievs, mīļais Tēvs, mans radītājs; 3) Ak Dievs, mans Dievs, tu Dievs tik liels iekš goda; 4) Kad cilvēciņš grib lielīties; 5) Uz tevi, mīļais Dievs, mēs visi skatāmies; 6) Ar Dievu Kungu gribu sākt un drošs pie sava darba nākt; 7) Tā tumša nakts jau skaidrojas un dienas blāzma parādās; 8) Redz', šī diena jau pagalam; un 9) Tā saulīte jau tāļu aizgājusi, tā savu ceļu šodien nobeigusi, un 97 tulkotas vai, pareizāki sakot, atdzejotas garīgas dziesmas, jo Firekera „tulkotās" dziesmas nav tulkojumi šā vārda parastā nozīmē. Firekera tulkojumi ir viņa paša iekšēji garīgi pārdzīvojumi, viņa paša personības apgaroti, formā un muzikalismā noskaņoti, latviešu valodas gara caurausti, tamdēļ savu saturu aizņemoties no cittautu parauga, savā būtībā šie tulkojumi kā atdzejojumi stādāmi līdzās oriģinaldziesmām.

Firekers dzīvo latviešu tautā ar savām garīgām dziesmām. Gadusimteņi ir gājuši pār latviešu zemi, mainījušies laiki un tikumi, mainījušās valdības un valdīšanas formas, latviešu tauta Kurzemē ir pasaules kara laikā izklīdināta pa visu lielo Krie-

viju, tagad latviešu tauta, pie politiskas pilngadības kļuvusi, dibina savu dzīvi uz jauniem pamatiem, bet no mūsu pirmā ievērojamā garīgā dzejnieka daudz kas pārgājis mūsu tautas tikumos: viņas darbā, viņas izturībā ļaunās dienās, viņas godprātībā. Neaizmirsīsim, ka pat tur, kur bēdās mūsu tautai nevarēja aizkļūt nekāds garīgs padomdevējs, ne laba grāmata, ne lietišķi sastādīta avižu lapa, kur nebij ne skolu, ne biedrību, ka tomēr Firekera dziesmas deva spēkus mūsu mātēm panest trūkumu un svešumu un uzturēja ticību uz tautas gaišākām dienām. Un tas noticis aiz Firekera dziesmu iekšējā spēka, neraugoties uz satura vientiesīgumu, uz sastopamām formas kļūdām, neraugoties uz to, ka tagadnes cilvēkam nevar būt tās reliģiskās viengabalības, kas bij septiņpadsmitā gadusimteņa latvietim. Iekš kā nu meklējams Firekera garīgās dzejas iekšējais spēks un pastāvīgums? Ir aizmirsti tādi savā laikā populari rakstnieki, kā Stenders, Līventāls, Ruģēns un citi. Ir bijuši laiki, kad draudžu mācītāji mēģinājuši izskaust Firekera dziesmas no „Dziesmu grāmatas", bet tauta tomēr pēc tām sniegusies. Kāpēc?

Garīgu dziesmu kā estetikas elementu nomāc tās lietderības princips. Garīgā dziesma izaugusi un saaugusi pie mums ar tautu no lutera baznīcas dievkalpošanas kārtības un caur šo baznīcu. Draudze nav tikai pasiva klausītāja baznīcā, viņa ir ari aktiva līdzdalībniece — viņa dzied dievkalpošanai pielāgotas dziesmas, kuŗas izteic viņas pašas sa-

jūsmu un vēlēšanās, viņa dzied dziesmas pie bikts, dzied svētku dziesmas, dzied dažādu gadījumu dziesmas, kā nelaikus pieminot, bērnus kristot, jaunu māju uztaisot, kādu veikalu vai uzņēmumu labvēlīgi nobeidzot u. t. t. Caur to garīgai dziesmai kā tādai jau iepriekšēji tiek uzlikts utilizacijas princips un viņa izņemta no estetiskās kritikas lauka. Dzeja, ari garīgā, nav ierindojama dzīves veikala plauktos.

Šim garīgās dziesmas vispārīgajam liktenim nav varējis izvairīties ari Firekers. Ir vēl otrs liktenīgs apstāklis, kas met savu aizmirstības krēslu uz Firekera garīgām dziesmām. Šis apstāklis ir laiks, ir vēsture.

Laikos grozās tautas kolektivā dvēseles uzbūve. Tie sasmalcinātie jūtekļi, kas uzņem estetiskus iespaidus (ari dzejas) ari tautām ar laiku pārveidojas, izkopjas, top vēl sarežģītāki, tā kā zināmi kairinājumi ir pārāk primitivi, nerada dziļāka dvēseles saviļņojuma, estetiski neaizrauj, nesasilda. Tā vēsturiskā dzeja (darbi, kas ar tiesību nes dzejas vārdu), jaunām paaudzēm izliekas pārāk vientiesīga, pārāk bāla, kā pārdzīvots interesants dvēseles dokuments, bet otrreiz vairs nepārdzīvojams. No veciem dzejniekiem tā mums aizgājuši, vēstures krēslā ietīti, vecais Stenders, Hugenberģers, Līventāls, aiziet Mālberģis, Ruģens, Kaudzītes Matīss, Brīvzemnieks un citi, par jaunākiem nemaz nerunājot. Tur nav forma vien vainīga, kāda bez šaubām piedauzīga ir vecam Stenderam un vienam otram no vecākiem dzejniekiem, tur vainīga ari tautas dvē-

seles sajūtu struktura, kuŗa izveidojās zem sava laikmeta vēsturiskiem, saimnieciskiem un politiskiem apstākļiem. Tas nu ir reiz vēstures likums un tas izņēmumus pieļauj tikai ģenijam.

Bet Firekers nav ģenijs. Viņš priekš sava laika ir apdāvināts, liels talents, spilgta personība, dzejas temperaments, bet ne pāri savam laikam stāvošs. Viņa garīgās dziesmas, neraugoties uz savu muzikalismu un jaukskaņu, bieži kļūdainas. Ja nu tauta viņa dziesmas tomēr uzņēmusi, neraugoties uz šīm no vēsturiskā stāvokļa skaidri saprotamām, bet tomēr nenoliedzamām kļūdām, tad tam ir savi dibināti cēloņi.

Firekera dzeju dara dzīvu viņas reliģiskā, ne dogmatiskā ideja. Firekers savā labākā dzejā nav dogmatiķis. Dievības jēdziens viņam daudz plašāks par kādas konfesijas šauriem rāmjiem, viņa meklējamais cilvēka pilnības ideals daudz augstāks un cēlāks, nekā tikai zināma baznīcas priekšrakstu izpildīšana. Firekera reliģiskā ideja ir visuaptverošas cilvēka ilgas, sapņi, dzīšanās pēc augstākas garīgas pilnības, dziļākas cilvēka vērtības, sirdsskaidrības un dvēseles miera. Tādas sajūtas, lasot vai dziedot, modina mums Firekera dzeja. Un šo reliģisko ideju Firekers mums neizteic tikai savas dzejas vārdiem. Tad viņa garīgās dziesmas būtu sen aizmirsušās. Šo reliģisko ideju Firekers uzņēmis savā personībā, pārkausējis to savas dvēseles ugunī, šo pārkausēto metalu iztīrījis no sava vēsturiskā laika piejaukumiem, izveidojis tad ar savu

spēcīgo dzejnieka roku un radījis mums skaidru, kā jaukskanīgu, caur gadusimteņiem, cauri skanošu zvanu, kuŗš cēli un skaidri un sirdispacilājoši vēl mūsu dienās skandina savu Dieva dziesmu. Un vai tas nav nesatricināms, cēls dvēseles miers, kuŗš atbalsu atrod mūžībā, izteikts šinīs pārāk vienkāršos, bet tomēr ar lielu pārdzīvojumu spēku radītos Firekera vārdos:

Es lieku Dievam gādāt,
No kā viss padoms nāk.
Viņš dos man spēku strādāt,
Viņš mani svētīt māk.
Lai tam ir pavēlēts
Mans gājums visās vietās
Un visas manas lietas.
To lūdzos Kristus pēc.

Bez šiem skaidri iekšējiem cēloņiem Firekera dzeju latviešu tautai dara tuvu ari viņas ārējā forma un saturs.

Firekers ir īsts zemeskopēju dzejnieks. Savas dzejas salīdzinājumus un valodu viņš ņem no zemkopju pasaules. Viņš dzied, ka mums bij skaidriem graudiem būt, ka priekš nāves neaug zāle, viņš lūdzas, lai pāriet tavs dusmu gaiss, par cilvēka likteni viņš dzied, kā lapas drīz mēs birstam, kā ziediņš savīstam, vai atkal: no visa ļauna pestī mūs, kad grūtus laikus redzēt būs, vai vēl: gars gan šķietās spēcīgs būt, bet tās miesas vājas u. t. t. Šis dzejas izteiksmes veids vienu nešaubāmi liecina — cik autors tuvi stāv tautai, kā viņš iedzīvojies tautas

domu pasaulē, cik reizē vienkārši, īsi un izjusti viņš prot izteikties. Ļoti tuvu ar savām garīgām dziesmām Firekers stāv ari latviešu tautas dziesmām: saule, zvaigznes, zelts un sudrabs, diena un nakts, gaisma un dzīvība — šie tautas dziesmu elementi ne mazu lomu spēlē ari Firekera dziesmās. Pat abstraktas lietas Firekers vienkāršā zemnieku valodā tautai dara tuvas un saprotamas; viņš dzied: Tavs spēks, kas jau no mūžības pār zem' un debess izstiepjas, Kungs Kristus, kas nesācis, bet pats tas iesākums; Tavs vārds kā rīta zvaigzne spīd, iekš mūsu tumšām sirdīm krīt u. t. t. Apdziedot Kristus ciešanas, Firekera dzeja top plastiska un vietām sasniedz lielu dramatisku spēku.

Kā pirmais mūsu garīgais mākslas dzejas dzejnieks, muzikalās jaukskanīgās tautai tuvās garīgās dziesmas nodibinātājs, reliģiski-estetiskās idejas izpaudējs un audzinātājs Firekers pāri gadusimteņiem stāv vēl tagad mūsu rakstniecības vēsturē. Mainījušās paaudzes, bet Firekera garīgās dziesmas vēl dzīvo un ja ari jaunās paaudzes tās formas ziņā atradīs sev nepielāgotas, viņu tikumiskais kodols nezaudēs savu pirmatnību un mirdzumu ari nākošos laikos.

Ernests Gliks

Metot skatu uz latviešu rakstniecības garīgu rakstu laikmetu (1530.—1750.), mums jāpakavējas pie trešās spilgtākās personības, pie latviešu bībeles tulka, latviešu „Mārtiņa Lutera" un latviešu skolas tēva — pie Ernesta Glika, ar kuŗu dabīgi noslēdzas šis mūsu rakstniecības vēstures posms. Cik Mancelijs ievērojams kā celmlauzis mūsu rakstniecībā un Firekers kā jūsmotājs un garīgu dziesmu dziedātājs, tik Ernests Gliks uzskatāms par pamata licēju visai mūsu garīgai literaturai, par mūsu garīgās un baznīcas rakstniecības terminoloģijas nodibinātāju, par pirmo pilnīgāko mūsu garīgās literaturas stila meistaru. Glika nodibinātā garīgā rakstu valoda jaunākā laikā gan dabūjusi noslīpējumu un grumbuļu nolīdzinājumus, bet savā pamatā tā palikusi nepārgrozījusies un dzīvo joprojām mūsu garīgos rakstos. Vēl vairāk, vēl līdz 19. gadusimteņa beigām pie mūsu pasaulīgās prozas meistariem (Neikena, brāļiem Kaudzīšiem, Apsīšu Jēkaba, Andr. Niedras) izmanāms bībeles valodas, tā tad Ernesta Glika radītās latviešu valodas iespaids. No tam mēs redzam, kādu lielu valodas un gara pieminekli Gliks ar savu bībeles tulkojumu atstājis latviešu tautai.

Bet bez sava darba, Ernests Gliks interesants ari kā personība; pie tam par viņa dzīvi mums uzglabājies daudz vairāk ziņu, nekā par Manceliju, un sevišķi Firekeru. Aizrādu jau šinī vietā uz māc. G. Hilnera rūpīgo (formas ziņā gan vecmodīgo), bet latviešu rakstniecībā vēl maz pazīstamo monografiju: „Ernests Gliks, latviešu bībeles tulks miera darbos un kara briesmās" (Rīgā, 1918., V. F. Hekera izdota). Tālāk par Gliku darbus sastopam vēl no Debnera, K. Kundziņa un citiem.

Ernesta Glika darbības laiks sakrīt ar zviedru valdīšanu Vidzemē (1629.—1721.), kad luterisms Vidzemē atrod savu oficialu nostiprinājumu, bet draudžu pārvaldība dabūn satversmi, kāda pastāvēja, ar nelieliem grozījumiem, vēl līdz 20. gadusimtenim. Luterisma iesakņošanos Vidzemē kavēja tas, ka zemes augstākie pārvaldītāji piederēja pie katoļu ticības. Tie, no laika prasībām spiesti, luterismu gan, sākot no 1630. gada, sevišķi neapkaroja, bet ari to neveicināja. Tā luterisms varēja visraženāki ieviesties Rīgā, kur to pabalstīja pilsētas pašvaldība, bet ne uz laukiem. Tā paiet tepat simts piecdesmit gadu, bet latviešu draudzēm nav vēl bībeles latviešu valodā. Tas traucē ari dievvārdu sludināšanu no mācītāju puses, jo tiem nav vajadzīgā pirmavota, bībeles, un paši tie vāji pārvalda latviešu valodu. Zviedrijas ķēniņu nams ir dedzīgi luterisma veicinātāji, tā Gustavs Adolfs, kā viņa tālākie pēcnācēji — Kārlis XI. (1660.—1697.), kurš, kļuvis par valdnieku, piegriež visu uzmanību zem-

nieku stāvokļa uzlabošanai. Gustavs Adolfs bij jau nodibinājis Tērbatas univerzitati (1604.), ģimnazijas Rīgā un Tērbatā, izdalījis latviešu draudžu pārvaldīšanu īpašās apakškonzistorijās, noteicis draudžu robežas, baznīcu pārlūkošanu, mācītāju un ķesteŗu ienākumus. Kārlim XI. pienācās šo darbu izkopt un paplašināt. Viņš aicina par ģeneralzuperintendentu enerģisko, izglītoto, politiskā ziņā gan konzervativo Jāni Fišeru. Tas ierodas 1673. gadā Rīgā un 1874. gadā tiek ievests par Vidzemes zuperintendentu. Pēc citām ziņām, ar viņu ir pazīstams ari Ernests Gliks un viņi, itkā kopā, būtu ieradušies Vidzemē. Iepazinies tuvāki ar savu darba lauku, Fišers ceļ priekšā ķēniņam par tām reformām, kas izvedamas Vidzemes draudžu dzīvē. Vidzemes latviešu draudzēm trūkst latviešu valodā bībeles, tāpat tās trūkst mācītājiem, kam jāsludina dievvārdi. Sarunās ar Gliku, kuŗu Fišers pazīst kā ievērojamu valodu pratēju, noskaidrojās, ka Gliks labprāt gribētu uzņemties tulkot latviešiem bībeli, ja valdība grāmatu izdotu. Fišers ziņo šo priekšlikumu ķēniņam, kas tam labprāt piekrīt. Tagad Gliks jau nopietni sāk domāt par savu uzdevumu. Viņš negrib ķerties pie tā vieglprātīgi. Kā valodnieks Gliks zin, ar kādām grūtībām savienots šis darbs. Vajaga nevien gribas, bet ari — spēju un prašanas. Gliks grib vēl padziļināt savas zināšanas.

Ir daudzi, kas vēlētos krietnus darbus strādāt, ja tur nevajadzētu neatlaidības un izturības un ari zināšanu. Ir cilvēki, kas sajūsmināja par simtiem

labiem nodomiem, bet nevienu nespēj galā vest. Gliks nepieder pie tādiem. Neraugoties, ka Gliks vēl jauneklis, tikko pāri par divdesmit, viņš gaiši saprot sava darāmā darba lielo nozīmi un nopietni gatavojas uz to. Vispirms viņš mācās pamatīgi latviski. Bet tulkojot jāprot nevien tā valoda, kuŗā tulko. Un bībele jātulko no oriģinaliem — no senebreju un grieķu valodām. Bet sevišķi ebreju valodā Gliks nejutās vēl pietiekoši stiprs: tamdēļ Gliks atgriežas uz Vāciju, uz Hamburgu, pie slavenā austrumu valodu pratēja Edcardus, lai pie tā papildinātu savas valodu zināšanas, īpaši ebreju.

Jāpiezīmē, ka pats Gliks dzimis 10. novembrī 1652. g. Vettinē, Magdeburgas apgabalā, netālu no Halles, kā mācītāja dēls. 1665. gadā tas apmeklē latiņu skolu Altenburgā, bet pēc tam Vitenbergā un Leipcigā studē tieslietu zinības, vecās valodas un teoloģiju. Neskatoties uz šīm studijām, Gliks, kā teikts, vēl nejutās savam darbam pietiekoši sagatavojies un, atgriezies Vācijā, vēl dažus gadus nopietni mācās.

1680. g. Gliku atkal redzam Vidzemē. Kā jaunam ienācējam, viņam jāapmierinājas ar mazāku vietu. Pie Daugavas grīvas, zviedŗi pār Vidzemi valdot, bij cēluši cietoksni, kur pastāvīgi mita kaŗa spēks. Gliks nu tika iecelts par Daugavgrīvas kaŗa spēka mācītāju. Vieta, laikam mazās algas dēļ, nebij pastāvīga, pie tam no sākuma Gliks piedzīvoja savā darbā pirmo atklāto sadursmi un te mēs iepa-

zīstamies ar Glika rakstura jaunu cildenu īpašību — ar vīrišķību.

Glika priekšgājējs amatā, Toms Betulins, neskatoties uz savu mācītāja amatu, bij stiprs alkohola lietotājs. Varbūt šo laikmetu raksturojot varētu piebilst, ka septiņpadsmitā gadu simtenī Vidzemē bīstamā mērā bij izplatījusies alkohola sērga. Veci raksti piemin, ka Vidzemē šinī laikmetā svinētas zemnieku kāzas, kur nodzerts līdz 40 mucas alus un degvīna (pa daļai brūtes pārim dāvināts no kāzniekiem). Šis Betulins jau slimoja Glikam iestājoties amatā un 1681. gada zeptembrī nomira. Pie Betulina līķa apbedīšanas nu Gliks, savā pavadīšanas runā bij sacījis, ka Betulins no Dieva kā degvīna dzērājs pazudināts ellē. Par to nu Betulina atraitne iesniedza konzistorijai par Gliku sūdzību. Tā kā par ģeneralzuperintendentu bij Glika draugs Fišers, tad Glikam kanceli gan neatrāva, bet administrativā kārtā tomēr piedzina no Glika algas tiesas izdevumus sūdzētājai, Betulina atraitnei, par labu. Rīgas mācītāji gan liekulīgi saskurinājās pret Gliku, kurš bij iedrošinājies atklāti nosodīt mācītāju dēļ dzeršanas, kamēr viņi dzeršanas grēku nosodīja tikai pie zemniekiem, tamdēļ Glika kandidaturu nevarēja uzstādīt pie Jēkaba draudzes mācītāja izraudzīšanās, kā to bij vēlējušies draudzes priekšstāvji. Jāpiezīmē, ka Daugavgrīvā darbojoties, Gliks pārtulko latviešu valodā Fišera „Jautājumu katķismi", kāds darbs atkal tuvina abus draugus. Šis Glika tulkotais katķisms ilgus gadus derēja sevišķi mācī-

tājiem, kā nepieciešama rokas grāmata mājas mācībā.

Gliku pārcēla uz Vidzemes nomali Alūksni, kur tam bij vēlēts, ziedot latviešu tautai savus labākos darba gadus un radīt mūsu garīgās rakstniecības lielāko pieminekli — bībeles tulkojumu latviešu valodā.

1683. gadā Gliks pārnāca Alūksnē. Viņš čakli turpināja jau Daugavgrīvā iesākto latviešu bībeles tulkojumu.

Te Glikam jau draudzē bij darba daudz: jāapkalpo bij trīs baznīcas: Opes, Zeltiņa un Alūksnes. Bez tam bij jāapkopj paprāva vācu draudze Alūksnē un pa apkārtējām muižām. Jāpiezīmē, ka dzīvodams Alūksnē, Gliks ari apprecējās, apsievojot Alūksnes komendanta meitu, vācieti. Darba Alūksnē Glikam tiešām bij pilnas rokas, jo nācās pārzināt ari savu vietējo muižas saimniecību. Ja Gliks visus šos darbus veica, tas liecina, ka mūsu priekšā atrodas nevien vīrs ar lielām gara dāvanām, bet ari ar ārkārtējām darba spējām. Ievērojot Glika vīrišķīgo un taisnīgo raksturu, ari Alūksnē dzīvojot tas drīz vien sanāca sadursmē ar vietējiem muižniekiem. Strīdus cēlonis ari šoreiz bij kāds Glika spredikis baznīcā. Tiklab vācu, kā latviešu valodā (abām draudzēm) sacītā spredikī Gliks teicis, ka „Alūksnes draudzē neesot ne viena vai divu kungu, kas nepiederot velnam". Par to nu Beijas muižas rentnieks Dannfelds un Lāsberģa muižas rentnieks fon Koskuls bij iebrukuši mācītāja muižā un Gliku

tikko ar dūrēm neapstrādājuši. Katrā ziņā no muižnieku ālēšanās Glika kundze tā bij uztraukusies, ka zīdainītis bij saslimis no viņas piena un trešā dienā nomiris. Lieta nāca tiesā. Pie tiesas nu Gliks paskaidroja, ka tamdēļ tik bargu spredikļi pret muižniekiem turējis, ka tie nesūtot nevācu (t. i. latviešu) bērnus skolā. Pie tiesas gan Gliks mēģināja savus vārdus mīkstināt, bet fakts paliek, ka zemnieku, t. i. vietējās tautas labā Gliks nav baidījies skarbu atklātu vārdu teikt acīs tolaiku varenājiem muižniekiem.

Bet muižnieki trakoja nevien ar dūrēm pret Gliku. Kāds no Glika kaimiņiem muižas turētājiem gribēja Glikam patvarīgi atgriezt dažus mācītāja muižas laukgabalus. Atkal Glikam vajadzēja griezties pie tiesas. Vēstures dokumenti min, ka Gliks šinī prāvā uzdevis par lieciniekiem trīs savus zemniekus: Sīmani Gaigalu un vēl divus, kuŗi „skaidrā prātā" (t. i., nepiedzērušies) bijuši pie dievgalda. Prāva ilga kādus 8 mēnešus, maksāja Glikam ne mazums pūļu un rūktuma, bet galā tomēr nepatiesā ceļā no mācītāja muižas atrautā zeme bij Glikam jāatdod atpakaļ.

Šinī darba, cīņu un pūliņu pilnos gados bībeles tulkošanas darbs gāja savu gaitu. Jau vēlāk kā prāvests Gliks, kādā iesniegumā toreizējam Vidzemes ģeneralgubernatoram Dālbergam, atceras bībeles tulkošanas darba pirmsākumu un gaitu šādiem vārdiem. Gliks aizrāda, ka viņš redzējis vajadzību pēc latviešu bībeles un izteicis savas domas ģeneral-

zuperintendentam Fišeram: „Pēc tam pārrunājām (t. i. Gliks un Fišers) latviešu bībeles apgādašanas lietu ar ģeneralzuperintendenta kgu un es piesolījos to tulkot no grieķu un ebreju avotiem. Un Dievs apsvētīja šo manu priekšlikumu (kuŗu Fišers ceļ ķēniņam priekšā), tā kā Kristus mierā aizgājušais ķēniņš Kārlis XI. ne tikvien to atzina par pieņemamu un lika izsniegt līdzekļus šim darbam, bet arī līdzšinējā negludā valoda bij dienu no dienas vairāk pārlabojama, un notika, ka astoņu gadu laikā, dienām, naktīm strādājot (atskaitot laiku, kas bij aizņemts citiem amata darbiem), vienam vienīgam „rokaspuisim" dievvārdu studentam Vittenam piepalīdzot, iznāca sv. bībele tik glīta klajā, ka tulkojuma pārbaudīšanai aicinātiem Vidzemes un Kurzemes teologiem un pārlūkiem ne 15 nedēļu nevajadzēja, liekot sev priekšā lasīt šo darbu vārdu pa vārdam, un tas ir tikai laiks, kuŗā reti bībeli izlasīs kāds, kam tur nekas nav pārlabojams." (Citējums ar maziem valodas nogludinājumiem pēc Hilnera, 38. l. p.)

Ar kādām grūtībām Glikam, kā bībeles tulkotājam, bij jācīnās, sapratīsim tad, kad ievērosim, ka bībele ir vispār viens no dziļākiem rakstu krājumiem pasaules literaturā. Bībele ir mantojums no ebreju tautas. Bet ebreju tauta, saka Gothards Vierhufs savā apcerējumā: „Der Sprachforscher als Kritiker der Bibelübersetzung" (Magazin, XIII., II., 1863.) ir vēsturē reliģijas tauta un viņas valoda ir — reliģijas valoda. Ebreju valodai ir izteicieni un vārdi domām un lietām, kuŗām citās valodās viņu

Ta Swehta

Grahmata

Jeb

Deewa Swehtais Mahrds/

Kas

Wreekſch un pehz ta Kunga JEſus

Kriſtus ſwehtas Beedſimſchanas no teem ſwehteem Deewa-Zilwekeem/ Praweeſcheem/ Ewangeliſteem jeb Preezas-Mahzitajeem un Apuſtuleem uſrakſtihts/

Tahm latweeſchahm Deewa Draudſibahm par labbu iſtaiſita.

RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/ Königl. Buchdrucker/ M DC LXXXIX.

Pirmās latviešu bībeles tituļlapa (1689.).

īatnējā attīstībā trūkst izteicienu un vārdu. Šinī ziņā ebreju valoda tikpat bagāta, cik tā zinātnei nabadzīga." Bībeles tulkotājam nu jāiedziļinājas tikpat ebreju tautas garā, kā pašā bībeles garā, tāpat ari tās valodas garā, kuŗā bībeli tulko. Zīmējoties nu uz Glika tulkojumu, jau minētais Vierhufs liecina, ka Gliks „ir devis latviešu bībeles tulkojumu, kuŗš pilnīgi ieiet bībeles ebrejiskā garā, kuŗš (tulkojums) specifiskām ebrejiskām domām atrod tādu izteiksmi latviešu valodā, kuŗa (izteiksme) liecina par tulkojamā pilnīgu saprašanu; daudz daudz vietās tas labāki izteikts nozīmes un izteiksmes ziņā, nekā Luteram tas izdevies izteikt vācu valodā; ja, tiešām, Gliks padara latviešu valodu daudzējādā ziņā bagātāku un paceļ to pār verdzību." Šāda atzinība no lietpratēja puses liecina nevien par Glika apbrīnojamām valodnieka dāvanām, bet ari par lielo rūpību un gara pacilātību, ar kādu Gliks tulkojumu veicis. (No jaunākiem bībeles fragmenta tulkojumiem ar skaisto, skaidro latviešu valodu atšķiras mācītāja Juŗa Neikena Pāvila grāmatas romiešiem tulkojums (1863.).)

Apcerēdams bībeles latviešu tulkojumā lietotos vārdus, kā „Dievs", „velns", „svēts", „žēlastība", „atpestīšana", „ticība", „mīlestība", „cerība" — valodnieks Dr. A. Bīlensteins liecina: „Te parādās dziļā gara bagātība, kāda iemīt latviešu valodā, teicama formas piemērotība, kuŗās tā var izpaust kristīgās idejas." Un tālāk: „Krīt acīs, kādu augstu cienību pelna latviešu valoda, kuŗa devusi tik dziļi

zīmīgu un skaistu izteiksmi augstākiem un svētākiem jēdzieniem, un kāda augsta atzinība jādod viņiem, kuŗi bībeles rakstus tulkojuši latviešu valodā un visā vairumā ņemot oriģinaliem atraduši nepārspējamu izteiksmi.“ („Magazin“, XIII., III.) Vairāk vēlāki mēģinājumi, tulkot bībeli par jaunu, nav devuši apmierinošus rezultatus. Piem., Glika lieliskā grieķu un latviešu valodas prašana parādās ari iekš tam, ka Gliks pratis grieķu valodai latviešu valodā atrast tik dziļu izteiksmi, kur jēdziens nav vis burtiski jātulko, bet idejiski no jauna jārada ar kādu runas figuru, vai pavisam citu apzīmējumu. Tā mācītājs Debners, rakstīdams par latviešu bībeles tulkojuma vēsturi („Magazin“, IXX., II.) nevar diezgan apbrīnot tādu Glika radītu nosaukumu, kā „dienu mūžs“.

Bībeles iespiešanas un tulkošanas izdevumus aprēķināja uz 7500 dālderiem. Šij zumai barons Gustafs Mengdens iemaksāja 3000 rubļus, ko viņam kā soda naudu par divkaujā nošauto Staelu von Holsteinu bij uzlikusi zviedru valdība. Bībeli drukāja J. G. Vilkena drukātava Rīgā. 1692. gadā vēl strādāja pie apokrifu grāmatām. 1694. gadā bij nobeigti bībeles drukas darbi no grāmatu drukātāja Vilkena un ar ķēniņa sevišķu pavēli no 30. septembŗa t. g. noteica to izsniegt baznīcām, baznīcas pārlūkiem un citiem augstiem interesentiem. No 1500 eksemplariem tā izgāja 250. Samērā tomēr bībeli maz pirka, pie kam vaina bij pa daļai grāmatas dārdzība, bet galvenā kārtā — ļaužu tumsība

un neprašana lasīt. Vēl 1702. gadā kādi 300—400 bībeles eksemplari bij nepārdoti. 1709. gadā Daugavai pārplūstot ūdens ieplūda Doma baznīcas koridorā, kur grāmatas glabājās, un daļu eksemplaru sabojāja. Pirmās latviešu bībeles pirmo izdevumu beidza izplatīt 1739. gadā, vēl atlikušos 100 eksemplarus izdodot dažām baznīcām par brīvu.

Te jāpiemin kāds, vēsturiski tomēr vēl pārbaudāms, nostāsts, sakarā ar latviešu bībeles tulkojumu. Bībeles iespiešanai vajadzīgais papirs vests no Francijas. Kuģim ceļā uzbrukuši Alžiras jūras laupītāji un gribējuši to aizvest. Tikai, kad pateikuši, kādam nolūkam papirs vedams, laupītāji palaiduši kuģi vaļā. (Pēc citām ziņām, papirs apgādāts no Holandes; tikai 50 uz labāka papira iespiestiem eksemplariem papirs bijis no Francijas.)

Glika tulkotai bībelei 2487 lapas. Pie tulkošanas Gliks nostādāja 8 gadus. Glika vienīgais palīgs tulkošanas darbā bijis teoloģijas students Amannenzis Kristjāns Vittens, vēlāk Lielvārdes draudzes mācītājs, bet 1710. gadā mācītājs Bauskā. Ciktāl Vittena līdzdarbība bijusi no svara, grūti noteikt. Tā kā bībeles tulkošana prasīja krietnas valodas zināšanas, par ko mums nav pierādījumu, ka tās būtu bijušas Vittenam, tad gan tulkošanas darba vislielais nopelns piekritīs Glikam. Glika darbs, ievērojot tulkojuma krietnību, apbrīnojams, jo Luteram, piem., vācu valodā bībeli tulkojot pagāja 13 gadi, pie tam Gliks, kā redzējām, bij ap-

krauts vēl citiem mācītāja amata pienākumiem, tulkoja viņam svešā valodā, kuras literariskās formas bij neizkoptas, kamēr Luters tulkoja savā mātes valodā. Uz darba ātrumu šis apstāklis nešaubāmi ari var darīt iespaidu. Pie tam Luteram, bībeli tulkojot, bij pa vienam vai divi lietpratējiem palīgiem. Glikam pienācās vienam strādāt. Tā ir reizē spožākā liecība tiklab par Glika lielāko apdāvinātību, kā viņa milzīgām darba spējām. Kas uz Glika tulkojuma valodas pareizību zīmējas, tad par to divi liecinieki: vispirms rokrakstā Glika tulkojumu skatot cauri Kurzemes un Vidzemes draudžu mācītājiem nevajadzēja ilgāk par 15 nedēļām laika, otrkārt, specialisti, kas salīdzināši Glika tulkojumu ar oriģinalu un pazīst Lutera vācu tulkojumu, spriež: „Gliks daudz daudz vietās, svēto rakstu domas uzminēdams, atrod priekš viņām latviskus vārdus pat labāki, nekā Luters vāciskos teikumos." (Ar kādām grūtībām vispār savienota bībeles tulkošana, liecina Lutera atzīšanās: „Mums bieži atgadījās, ka mēs četrpadsmit dienas, divi, trīs nedēļas vienu vienīgu (vācu) vārdu meklējām un taujājām, un tomēr dažkārt nesadabūjām".) Jāatzīmē, ka tulkojuma atlīdzība, ari priekš tā laika, pavisam zema — 200 dālderi gadā.

Latviešu bībeles tulkojumam priekšvārds vācu valodā no ģeneralzuperintendenta Fišera sarakstīts. Tanī cildina zviedru ķēniņu Kārli XI. kā lietas izvedēju un zinātāju. Jaunai Derībai priekšvārds latviešu valodā ar virsrakstu: „Mīļais latvieti", kā

domā, paša Glika sacerēts. Pie Glika bībeles tulkojuma nekur nav minēts viņa vārds.

Glika bībeles tulkojums tiklab techniskā, kā literariskā, kā tikumiskā ziņā ir milža darbs. Techniskā ziņā mums nācās jau apbrīnot Glika darba ātrumu un krietnību. Literariskā ziņā Gliks uzskatāms ar savu tulkojumu par mūsu garīgās prozas nodibinātāju. Vēl tagad, pēc 240 gadiem, mūsu garīgos rakstos dzīvo Glika valoda. Gadusimteņus pie šīs valodas mācījušies mūsu rakstnieki un garīga darba strādnieki. Pat mūsu ikdienas sarunas valodā, bieži nemaz neapzinoties, kur mūsu domas darbojas caur garīgu rakstu iespaidu, mēs lietojam Glika valodu. Tā tad vēl šo baltu dienu Gliks dzīvo mūsu vidū.

Ne mazāka ir ari Glika bībeles tulkojuma tikumiskā nozīme. Es nerunāšu par bībeli kā reliģisku dogmatu. Bet Kristus gaišās cilvēku mīlestības mācības, tiklab viņos smagos senatnes laikos, kā tagad un vēl turpmākām, kamēr eksistēs tautas un ciltis, mirdzēs kā mūžam dzīvību nesoša saule, vienalga, kā mainīsies dogmatiskā reliģija, vienalga, kādas formas un veidus atradīs cilvēce savu reliģisko jūtu un prasību apmierināšanai un izpaušanai, vienalga, vai šī cilvēce būs ateïska vai teïska. Kur būs dzīvība, cilvēku cenšanās uz labu, uz krietnu, uz gaišu, tur dzīvos ari Kristus mācība par cilvēku mīlestību un nodošanos saviem tuvākiem. Šo avotu Gliks viņa plašumā un dziļumā atvēra toreiz nabagai verdzībā nomāktai latviešu tautai. Taisnība, latviešu tauta

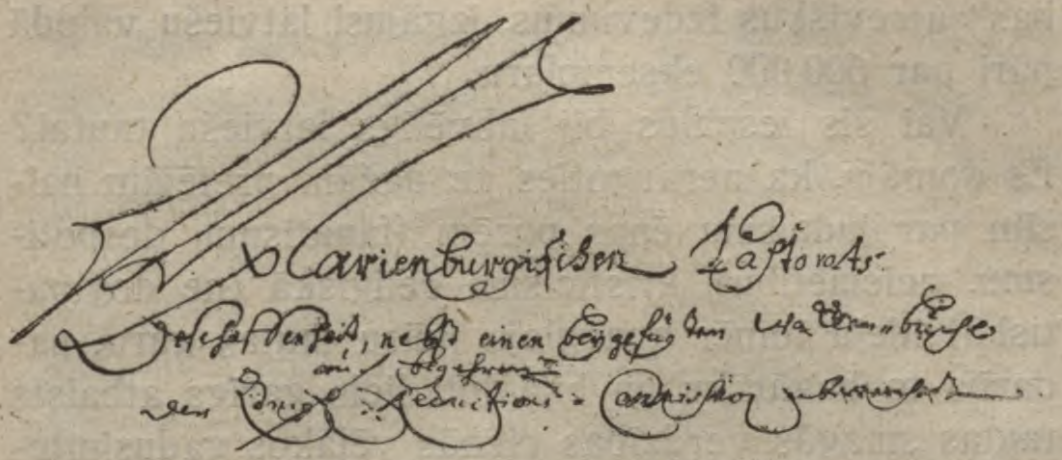

Ernesta Glika rokraksts kādā iesniegumā zviedru valdībai, ziņojot par Aluksnes mācitājmuižas lielumu un sastāvu, ar mācitājmuižas mājām (2. maijā 1686. gadā).

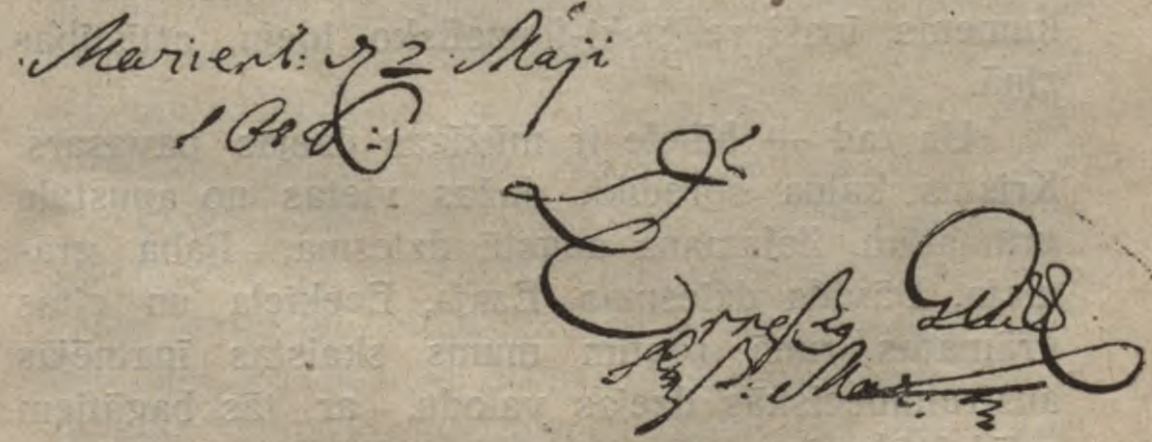

Ernesta Glika paraksts augšējam iesniegumam.
(No bijuš. bruņn. archiva.)

savā vairumā vēl neprata lasīt. Bet grāmata kalpoja tiem, kam garīgā laukā pienācās latviešu tautā strādāt. Ja tauta vēl tagad nemācēja bībeli lasīt, tad viņa to iemācījās lasīt vēlākos gadusimteņos. Bībele tā kļuva par tautas pirmo mājas grāmatu un ar savu saturu un domām darīja iespaidu uz tautas garu. Līdz šim bībele, ieskaitot arī „Jaunās Derī-

bas" atsevišķus izdevumus, izgājusi latviešu valodā pāri par 600,000 eksemplaru.

Vai šis iespaids bij labvēlīgs latviešu tautai? Es domāju, ka neraugoties uz dažām pretējām balsīm par judaisma ēnas pusēm (fanatismu, despotismu, neiecietību), kristicisma reliģiskā (ne dogmatiskā) ideja tomēr apaugļoja mūsu tautas garu, padarīja to bagātāku un bija ļoti liels garīgs atbalsts tautas smagās verdzības dienās vēlākos gadusimteņos. To, kas priekš tam gaišs, saules pilns un uztaisošs, bij tautas dvēselē, reliģiskā ideja nespēja nonāvēt. — Interesanta ari bībele kā vēstures dokuments, īpaši reliģiski-filozofisko ideju attīstības ziņā.

Un tad — bībele ir mūžīgas dzejas pavasars. Kristus kalna spredikļi, dažas vietas no apustuļu gramatām, Zalamana augstā dziesma, Ijaba grāmata, Dāvida dziesmas, Ezaja, Ecekiela un citas grāmatas runā pretīm mums skaistas īpatnējās austrumnieciskās dzejas valodu, ar tās bagātiem salīdzinājumiem, vareno temperamentu, spēcīgām abstrakcijām, oriģinalām hiperbolām, spilgtiem efektiem. Šie dzejas paraugi pastāvējuši, kā lieli noslīpēti dārgakmeņi, gadu tūkstošus un laika putekļi tos neaprūsinās. Šī dzeja nevarēja palikt toreiz bez iespaida ari uz svaigo latviešu tautas dvēseli.

Ne mazais nopelns ir ari Glikam pie mūsu literariskās valodas izkopšanas un rakstu valodas nodibināšanas, ņemot pamatā vidus izloksni. Ja mēs salīdzinām Mancelija un Firekera rakstu paraugus

ar Glika bībeles tulkojumu, starpība acīm redzama. Mancelijam ne rakstības, ne valodas ziņā neredzam vēl konzekvences, noteiktus gramatikas likumus, nenoliedzot tam asprātību un domu dziļumu, labu tautas dzīves pazīšanu. Tāpat Firekera rakstība vēl stipri kļūdaina. Glika valoda izteiksmes un rakstības ziņā jau veidota pēc zināmiem valodas likumiem; attulkojot latviski bībeli, Gliks nezaudē latviešu valodas garu, viņa izteiksme rāda jau visu latviešu valodas dziļumu un bagātību, lai ari teikumu valodas iespaids. Bībeles valodas redzamas pazīkonstrukcijās un artikulu lietošanā manāms vācu mes izmanām pat vēl deviņpadsmitā gadusimtenī pie mūsu labākiem rakstniekiem, kā brāļiem Kaudzīšiem, Apsīšu Jēkaba, Niedras un citiem.

Pēdīgi Gliks mums nav aizmirstams kā latviešu tautas dedzīgs aizstāvis viņos tumšos laikos, kad pašai tautai bij ņemta spēja sevi aizstāvēties; viņš nodibina ari pirmās lasīšanas skolas jaunatnei, tā sagatavodams pirmos ābeces skolotājus tautai, kuŗi izklīda no Alūksnes pa tuvākiem novadiem un mācīja tautu lasīt.

Ziemeļu karā krievi Gliku 1702. gadā aizveda uz Maskavu kā gūstēkni. Te uz viņa lielām gara spējām vērsa uzmanību ķeizars Pēteris I un iecēla Gliku par kādas augstākas skolas pārzini. Pēteris I. apprecēja ari Glika skaisto audzēkni, Martu, inflantieti, kuŗa, pārejot pareizticībā, dabūja Katrīnas vārdu un pēc Pētera nāves laiciņu valdīja kā Krievijas ķeizariene. Gliks pēc rosīga darba mūža mira

Maskavā 5. maijā 1705. gadā, kur apglabāts vācu kapos. Jāpiezīmē, ka Gliks pārtulkoja vairāk grāmatas ari krievu valodā, ātri iemācīdamies krieviski.

Pēc bībeles latviskā tulkojuma beigšanas Gliks, šim darbam par piemiņu, Alūksnes toreizējā mācītāja muižā stādījis divus ozolus, kuŗi vēl tagad augot, dziļi laiduši savas saknes latviešu zemē. Cik vēl dziļākas tās garīgās saknes, kas Gliku tur latviešu tautā. Laicīgo ozolu var vētras lauzt, bet garīgais nemitīgi zaļos, sniegdams latviešu tautai mūžu dienu saulē jaunu spēku spirgtumu un veldzi.

No Glika personīgām īpašībām, minamas: viņa lielās valodas spējas, vīrišķība un nelokāms karakters un neatlaidīga darba mīlestība. Lai gan Gliks pats bij vācietis, viņš tomēr apbrīnojami ātri prata iemācīties svešas valodas. Tā jau 1680. gadā, kad pa otram lāgam atgriezies Vidzemē, Gliks sadzejo kādu dzejoli savam draugam Matezijam par godu: „Ara et honoris et amoris" piecās valodās: vecslāvu, ebreju, grieķu, latiņu un vācu valodā. Īsā laikā Gliks iemācās tik dziļi latviešu valodu, ka viņa tulkojums savas pareizības un dzejiskuma ziņā gan pārlabots, bet ne pārspēts. Kā mācīšanās līdzekļi tam galvenā kārtā varēja noderēt Mancelija „Postille", tā paša vārdnīca „Lettus", Rehehuzena gramatika (1644.) un, liekas, ari Adolfija-Firekera gramatika, ar kuŗu Gliks iepazinies rokrakstā, un, par visām lietām, dzīvās tautas valodas ieklausīšanās. Glika nelokāmo, vīrišķīgo raksturu liecina viņa ne-

novēršanās no uzņemtiem pienākumiem un cīņa ar muižniekiem un augstāko baznīcas priekšniecību latviešu garīgo interešu un izglītības dēļ. Par Glika darba mīlestību — liecina viņa darba lielās sekmes. Ja gribam Gliku kā personību raksturot, tad tas vislabāk izteicams divos vārdos: vīrs — un darbs!

Paraugi

no

Juŗa Mancelija, Kristapa Firekera un
Ernesta Glika rakstiem

Evaņģelijums no Mancelija sprediķu grāmatas (1654. g. izd.).

Evangelium am Oſter-Montage.

Luc. 24.

To ſwàhtu Ewangelium / ka JEſus Chriſtus pehtz ſawas Augſchan-zelſchanas diweem Mahzekleem / kattri no Jeruſalem us Emahus ghaja / dſiews rahdijees / ar teem runnajis / und kas wehl tanny Laikà notizis gir / apraksta tas ſwähts Ewangeliſts Lucas / ſawà Ghramatà ohtrà-deſzmittà und zöttortà Weetâ / und ſkann tee Wahrdi juhſſà Walloda tha:

REdſi / diwi no teem Mahzekleem ghaja tanny paſſchà Deenà eekſchan weenn Jällghawu / ta by no Jeruſalem diwi Juhds-Semmes tahl / tahs Wahrds gir Emahus. Und tee runnaja ſawà ſtarrpà / no wiſſahm tahm Leetahm / kattri by notickuſchi. Und tas notickahs / kad tee tha runnaja / und apjautajahs ſawà ſtarrpà / peeghaja JEſus py teem / und ſtaighaja ar teem. Bett winjo Azzis tappa turrätas / ka tee to nhe paſinna. Bet tas ſatzija us teem / kahda gir ta Walloda / kattru juhs juhſſo ſtarrpà runnajeeta us Zellu / und effeeta tick noſkummuſchi? Tad adbilldeja weens ar Wahrdu Cleowas / und ſazzijà us to: Tuggi tad weens eſſi tick ſweſſch eekſchan Jeruſalem / katters nhe ſinnattu / kas ſchinnies Deenahs tur eekſchan notizis gir? Und wings ſatzija us teem: Kas? Bett tee ſatzija us to: Tas / no JEſu no Nazareth / katters by weens Proweets / warràhns no Darrbeem und Wahrdeem preekſchan Deewu und wiſſeem Laudeem / ka to muhſſi Augſti Baſnizas-Kunghi und Wirſſeneeki nodàwuſchi gir py Noſohdiſchanas tahs Nahwes / und py Kruſtu ſittuſchi. Bet mehs zerrejam tam by Iſraeli attpeſtiet. Und par to wiſſu / gir ſchodeen ta treſſcha Deena / ka ſchahdas Leetas notickuſchi gir. Arridſan

gir mums iſbeedejuſchi zitti no muhſſahm Seewahm / tahs gir aggre py to Kappu bijuſchi / und nhe gir winja Meeſſu atradduſchi / nahk und ſacka: Tee gir weenu Ghiem to Enghelo redſejuſchi / katters ſacka: Wings dſiewojohts. Und zitti no mums noghaja py to Kappu / und atradda tha / ka tahs Seewas ſaţzija / bett winju nhe atradda tee.

Und tas ſaţzija us teem / O juhs Jegki und kuhtri no Sirrdehm / ka juhs nhe gribbaht tizeht wiſſu to / ko tee Proweetes ſaţzijuſchi gir. Nhe by Chriſtum tha zeeſt / und eekſchan ſawas Ghodibas ee=eet? Und ee=ſahka no Moſe / und no wiſſeem Proweeteem / und isſtahſtija teem wiſſu Rakſtu / katters no to ſa=ţziets by.

Und tee nahze tuwe priekſchan to Jällgawu / us kurreenes tee ghaja / und tas lickahs iht ka gribbàdams wehl tahlahk eet. Und tee luhdſe to / und ſaţzija: Palleez py mums / aiſto tas ghribb Wackars tapt / und ta Deena gir pa=ghallam. Und tas ee=ghaja eek=ſchan / ka tas py teem pallicktu. Und tas no tikkahs / kad tas ar teem py Ghalldu ſehdeja / jehme tas to Maiſi / pateize / pahrlauſe to / und dewe to teem. Tad tappa winja Azzis attwàhrtas / und paſina to. Und tas paſudda preekſchan teem.

Und tee ſaţzija ſawà ſtarrpà: Nhe dedſe muhſſa Sirds eekſchan mums / kad tas ar mums runnaja wirſſon Zellu / kad tas mums to Rakſtu is=ſtahſtija? Und tee zehlehs=augſcham tanny paſſchà Stundà / ghreeſehs attkall apkahrt us Jeruſalem / und attradda tohs ween=padeßmittus / Mahzeklus / kohpa ſakrahtus / und tos kattri py teem by kattri ſaţzija / tas Kungs gir pateeſz augſcham zehlees / und Simonam parahdi=jees. Und tee pa=ſaţzija teem / kas us Zellu notizis by / und ka tas no teem paſiets by py to / kad tas teem to Maiſi lauſe.

Kr. Firekera dziesmas.

(Pēc Adolfija izd. 1685.)

Aus meines Herzens-Grunde. C. F.

1. Es zehlees ſweiks un weſſels,
Schî Rihtâ-Stundinâ /
No wiſſas Sirds in Dwehſel's
Tew Deewam Augſtibâ
Nu dſeedu Pateizib' /
Jn taggad nahku ſteigdams
Zaur Kriſtu tewi teikdams Par tawu Schehlaſtib'.

2. Ka tu / ak Deews! ſchaî Nakti /
Man eſſi paglabbajs /
Un par to Wella-Jakti
Un Behdahm paſargajs:
Es luhdſohs ſirdigi
Man peedohd / ka es tewi
Apkaitinajs / in ſewi
Apgrehkojs daſchadi

3. Tu gribbi Deews / no Launa
Wehl manni paglabbaht /
No Grehkeem in no Kauna /
Jr ſchodeen paſargaht /
Par Kild' in Eenaidib' /
No Uhdenim in Leeſmahm
Par launu Nahw in Breeſmahm /
Jeb zittu Nelaimib'.

4. Eekſch tawahm Deewa Rohkahm /
Ar Meeſ' in Dwehſeliht /
Es pawehlohs beſ Mohkahm /
Ar teem / kas ſcheitan miht /
Ar Raddeem / Draudſineem
Jrr to / ko tu man dewis /
Kas ween man nahk no tewis /
Ar wiſſeem Kriſtiteem.

5. Lai manni glahb un glabba /
Taws ſwehtais Engelihts
Ta Wella Wiltus labbâ /
Lai tohp tas projam dſihts:
Nelauj tam kaiteht man /
Nei darriht kahdu Grehku /
Nee leez tam atraſt Spehku /
Pahr mannim arridſan

6. Es leeku Deewam gahdaht /
No ka wis Padohms nahk;
Winſch dod man Spehku ſtrahdaht /
Winſch manni ſwehtiht mahk:
Lai tam irr pawehlehts
Mans Darbinſch wiſſâs Weetâs /
In wiſſas mannas Leetas /
To luhdſohs Kriſtus pehz'

7. Nu ſakku Amen! beidſoht /
Jt ſtippri tizzedams /
Pee ſaweem Darbeem ſteidſoht /
Kà Deewam patihkams:
Nu palihdſ' / mihlais Deews!
Deews Tehws / ar tawu Dehlu /
Tew / Swehtais Gars pawehlu
To Dwehſel' in to Meeſ'.

Vom Himmel hoch da kom ich her C. F.

1. NO Debbeſim buhs man atneſt /
Jums labbu / jauku / jaunu Wehſt /
Ko Deews man lizzis ſluddinaht;
Jums buhs us Betlem' ahsſtaigaht.

2. Tad klauſajtees / kas notizzis:
Jums Behrninſch ſchodeen peedſimmis /
No Jumprawinnas Meeſinnahm /
Tas jums ar Preeku ſanemmams.

3. Winſch irr tas Kriſtus / muhſu Deews /
Tas palihdſehs jums itt pateef' /
Winſch pats irr juhſu Peſtitajs /
Kas juhs no Grehkeem nomaſgajs /

4. Schis atneff wiſſu Baggatib /
Ta Debbes=Tehwa Schehlaſtib /
Ka jums ar mums buhs muhſchigi /
Ar Preeku dſihwoht Debbeſi.

5. Tad nemmatees par Sihmi jums /
Schis behrns / Kas wald pahr jums in mums /
To atraffeet juhs gulliſchu /
Eekſch Silles / Autos tihſtitu.

6. To buhs mums wiſſeem preezatees /
Laid mehs ar Ganneem ſteidſamees /
Eet luhkoht / ko mums Deews gribb doht /
Ar ſawu Dehlu eeſchkinkoht.

7. Paſkattajs turp / in apzerre /
Kas gull tur Lohpu=ſillitê ?
Kas irr tas jaukajs Puiſeninſch ?
Winſch irr mans mihlais Jeſulinſch.

8. Sweiks nahzi / zeenigs dahrgajs Weeſs!
Ar tewim irr tas auguſtajs Deews;
Tu pee mums Waidu=Laudim nahz:
Laid ſlawehts tohp taws ſchehligs Prahts!

9. Kungs wiſſu Leetu Radditajs /
Tu ſewi ſemmu ſehdinajs /
Te gulledams us ſaufu Seen'
No ka ehd Lohps jeb kurru Deen'

10. Tas Plattums pahr ſcho greſno Sem /
Kaut ganna leels / tew ne ſanemm;
Tas maggak makſa neka Sprihds /
Preekſch tewim ſchaurs maſs Schuhpulihts.

11. Ta Sihſchu Drehb' in Paladſinſch /
Irr zeetajs Seens in Lakkatinſch /
Us ka tu Kehninſch leppojees /
Ka leelâ Walſtâ eeſehdees.

12. Ar ko tu gribbejs mahziht muhs /
Ka mums wiſs wairak dſihtees buhs /
Pehz ta / kas muhſcham paleekams:
Schihs Saules Gohds irr iſſuhdams.

13. Ak! ſaldajs mihlais Jeſulin /
Nahz / taiſees mihkſtu Spilweninn' /
In duſſi mannâ Sirſninnâ /
Ka tu man paleez Prahtinnâ.

14. Tu gribbees zeeti apkamjams /
Ar ſtipprahms Tizzibs Rohzinnahm:
Es turru tew' eekſch mannas Sirds /
No tewim es ne tapſchu ſchkirts.

15. Par to es lohti preezajohs /
Patt leelôs gruhtôs Sird-ehſtôs;
Ar Engeliſcheem dſeedadams:
Deews augſti teizams ſlawejams!

O Traurigkeit; o Herzeleid! C. F.

1. Eim' apraudam / Ar Waimannahm
Pee Jeſus Kriſtus Kappa Winna ſwehtas Meeſinas /
Kur winſch aprakts tappa.

2. Nahz ſkattamees / Sche gull pats Deews
Kas mirris / ne pehz ſewis: Bet kas ſawu Dſihwibinn'
Par mums wiſſeem dewis.

3. Mans irr ſchis Darbs /
Es Grehku-Tahrps / Es Jeſu Kruſta-ſtabba
Kaldinahts / winſch tappis irr Tahrpinſch mannis labba.

4. Schihs Deewa Jehrs / Pats Deewa Behrs /
Tas zeetis tahdas Suttas. Winsch muhs schkihstus darridams /
Te gull sawâs Struttas.

5. Tu saldigajs Leels Mahzitajs /
Man buhs pee tewim laustees: Tawas Bruhzes skattidams /
Buhs man gauschi gaustees.

6. Kahds essi jehls / Tu jaukais Dehls!
Kà nebij man to mattiht? Kas warr tawas Affinis
Saufahms Azzims skattiht?

7. Leez Sirdî to / in apluhko:
Kas gull taî zeetâ Kappâ? Winsch tas Kungs tahs Gohdibas /
Kas pirms mohzihts tappa.

8. Ak mihlakajs / Mans Pestitajs /
Dohd man pehz tewis dsihtees; Lihds patt manai Beddritei /
Tewi teikt in bihtees.

Ein feſter Burg iſt unſer GOtt. C. F.

1. DEews Kungs irr muhsu stippra Pils
Kur Behdâs warram twertees:
Augsts Palihgs / kas muhs nepeewils /
Pee ka mehs warram kertees.
Tas breesmigs Eenaidneeks /
Kam Grehku darriht Preeks /
Tas gahdà Nakt' un Deen'
Us launu Wiltu ween:
Kas warr preeksch winna glahbtees?

2. Ak! muhſu Spehzinſch loti wahjſch /
Mehs lehti Semê kluhpam;
Par mums ſtahw muhſu Peſtitajs /
Kam Spehks wirs ſawahm Luhpahm:
Tam JESUS KRISTUS Wahrds /
Kas tappis Kruſtâ kahrts /
Tas ſpehzigs Karra=Wihrs /
Swehts Deews in Zilweks tihrs:
Ta Elkons pal:ks warrens.

3 Laid buht to Welnu gann tik daudſ /
Kas muhs ſchkeet wiſſai pariht;
Mehs tamehr eſſim Deewa Draudſ' /
Tee mums nekà warr darriht,
Tas Kungs tahs Tumſibas /
Gann bahrgs tas israugahs;
Bet ko winſch padarrihs?
Deews winnu noſodijs:
Weens Wahrdinſch ſpehj to ahsdſiht.

4. Tam Deewa Wahrdam nebuhs rimt /
Laid trakko / kam tihk trakkoht:
Deews neliks ſawu Laiwu grimt /
Glahbs to / jep Wahrdu ſakkoht.
Gribb tu muhs ſemê kaut /
Jeb muhſu Leetas raut;
Laid notihkſt Deewa Prahts:
Teems Labbums buhs nekahds:
Mums Debbes=Manta paliks.

E. Glika bībeles-tulkojums.
(1689. g. izd.)

No wezzas Derribas Praweeſcha Eſaijus grahmatas 60 Nodalla.

Ta LX Nodalla.

Papreekſchſluddinaſchana no Apſkaidroſchanas / Apſchehloſchanas un Iſplattiſchanas / Waldiſchanas un Glabbaſchanas tahs Deewa Draudſes zaur Kriſtus Atnahkſchanu I etc.

Lekzions Atſpihdeſchanas Deenâ / jeb treju Kehninu Deenâ.

1. ZEllees / toppi apgaiſmota / jo tawa Gaiſma nahk / un ta KUNGA Gohdiba us lez pahr tewi.
2. Jo redſi / Tumſiba apklahj to Semmi / un Krehſliba tohs Laudis / bet pahr tewi uslehks tas KUNGS / un winna Gohdiba pahr tewim rahdiſees.
3. Un tee Pagani ſtaigahs tawâ Gaiſchumâ / un Kehnini eekſch ta Spohſchuma / kas pahr tewi irr usgahjis.
4. Pazell tawas Azzis wiſsapkahrt un ſkattajs / wiſſi tee irr ſapulzinati un nahk pee tewis. Tawa Dehli nahks no tahleenes / un tawas Meitas taps ſahnîs tew usaudſinatas
5. Tad redſeſi tu to / un iſpluhdiſi kà weena Uppe / un tawa Sirds brihniſees / un iſplahtiſees / jo ta Juhras Draudſe taps pee tewis atgreeſta / un to Paganu Spehks nahks pee tewim.
6. Tewi apklahs to Kameelu Pulks / tee tſchakli Kameeli no Midijanas un Epas / wiſſi tee nahks no Sabas / Seltu un Wihraku tee atneſihs / un teiks ta KUNGA Slawu.

7. Wiſſas Awis no Keedara taps pee tewis ſapulzinatas / tee Auni no Nebojata kalpohs tew / tee nahks labbis Prahtis augſcham us mannu Altaru / un es pagohdinaſchu to Nammu mannas Gohdibas.

8. Kas tee irr / kas ar Skreeſchanu nahk ka weena Padebbes? un ka Balloſchi pee ſaweem Lohgeem.

9. Jo tahs Sallas gaida us manni / un wiſspirmak tahs Juhras laiwas / ka tee tawus Behrnus no tahleenes atwed / un winno Seltu un Sudrabu ar winneem lihdſi / pee ta Wahrda ta KUNGA tawa Deewa / un ta Swehta eekſch Iſraëla / jo winſch irr tewi pagohdinajs.

10. Un ſweſchi uszels tawus Muhrus / un winnu Kehnini tew kalpohs / jo eekſch mannas Dusmibas eſmu es tewi ſittis / bet zaur ſawu labbu Prahtu eſme es pahr tewi apſchehlojees.

11. Un tawas Wahrtis ſtahwehs weennmehr wallâ / un netaps nei Deenâ nei Naktî aiſſlehgtas / ka pee tewis warr atweſt to Pagano Spehku / un ka winnu Kehnini pee tew warr peeweſti tapt.

12. Jo tee Pagani un ta Walſtiba / kas tew negribb kalpoht / ees bohjâ / un tee Pagani taps poſtiht poſtihti.

13. Ta Gohdiba Lihbanus nahks pee tewis / ta Preede / ta Klawa un tas Bukſis-Kohks kopâ / un puſchkohs to Weetu manna Swehtuma / un es pagohdinaſchu mano Kahjo Weetu.

14. Jr nolohzidamees pee tewis nahks tee Behrni tawu Apbehdinataju / un wiſſi kas tew irr ſaimojuſchi / klanniſees lihdſ tawahm Pehdahm / un noſauks tewi ta KUNGA Pilſahtu / Ziann ta ſwehta eekſch Iſraëla.

15. Tapehz ka tu essi atstahta un eenihdeta bijusi / un neweens zaur tewi gahje / tad eezelschu es tewi par weenu muhschigu Gohdibu / par Preeku lihds Zilschu Ziltim.

16. Uu tu sihdisi to Paganu Peenu / ir to Kehninu Kruhtis tu sihdisi. Un tu sajuttisi ka es tas KUNGS esmu taws Pestitajs / un taws Glahbejs tas Warrenajs eeksch Jehkaba.

17. Warra Weetâ atnessischu es Sudrabu / un Seltu / un Dselses Weetâ atnessischu es Sudrabu / un Kohku Weetâ Warru / un Akminu Weetâ Dselsi. Un darrischu tawus Usraugus meerigus / un tawus Dsinnejus taisnus.

18. Warras-Darbs ne taps tawâ Semmê dsirdehts / Pohstischana neds Satreekschana tawâs Rohbeschâs / bet tawus Muhrus sauksi tu Pestischanu / un tawas Wahrtis Teikschanu.

19. Ta Saule tew ne buhs wairs par Spihdekli Deenâ / neds tas Mehnes spihdehs tew Sposchuma pehz / bet tas KUNGS buhs tew par muhschigu Spihdekli / un taws Deews par tawu Glihtnmu.

20. Tawa Saule wairs ne no-ees / un taws Mehnes ne apslehpsees wairs / jo tas KUNGS buhs tew par muhschigu Gaismu / un tawahm Noskumschanas Deenahm buhs Gals.

21. Un tawi Laudis buhs wissnotul taisni / tee turrehs to Semmi par Ihpaschumu muhscham / tee buhs weens Sars mannas Dehstischanas / un mannu Rohku Darbs / ka es tohpu pagohdinahts.

29. Tas Masakajs wairosees pahr Tuhkstoscheem / un / tas wissumasakais pahr weenu warrenu Tautu. Es tas KUNGS likschu to sawâ Laikâ ahtri nahkt.

No jaunas Derribas

Apuſt. Pahwila 1 grm. teem Korintereem.

Ta 13tâ Nodalla

Mahziba no Mihleſtibas to Kriſtito Deewa Behrno / un ka teem buhs weenohtru mihlotees.

Lekzions ſeptitâ Swehtdeenâ preekſch Leeldeenas.

1. Kad es Zilweku un Engelu Mehlehm runaju / un man ta Mihleſtiba newa / tad buhtu es weens ſkannigs Warſch / jeb weens ſwannigs Swahrguls.

2. Un ja man Praweeſchu Mahziba buhtu / un es ſinnatu wiſus Noſlehpumus un wiſſu Atſihſchanu / un ja man buhtu wiſſa Tizziba / ta ka es warretu Kalnus pahrſtatiht / un man ne buhtu ta Mihleſtiba / tad ne buhtu es ne neeka.

3. Un ja es wiſſu ſawu Padohmu teem Nabbageem dohtu / un ja es ſawu Meeſu nodohtu ka es ſadedſinahts taptu / un man nebuhtu ta Mihleſtiba / tad tas man nepalihdſetu neneeka.

4. Ta Mihleſtiba irr Lehnprahtiga: ta irr laipniga / ta Mihleſtiba ne irr ſkaudiga: ta Mihleſtiba nedarra Blehdibu / ta ne uſpuhſchahs.

5. Ta ne turrahs ſew netiklu / ta nemekle ſawu paſchu (Labbumu) / ta ne apſkaiſtahs / ta ne gahda us Launu.

6. Ta ne preezahjahs pahr Netaiſnibu / bet ta preezahjahs par Pateeſibu.

7. Ta apklahj wiſſu / ta tizz wiſſu / ta paneſs wiſſu.

8. Ta Mihleſtiba ne kad ne peekuhſt / jep gann tahs Papreekſch Sluddinaſchanas mitteſees / un jep tahs Wallodas mitteſees / un jep ta Atſiſchana mitteſees.

9. Jo tas irr Maggums / ko mehs ſinnam / un tas irr Maggums / ko mehs mahzam.

10. Bet kad ta Pilniba nahks / tad tas / kas Maggums irr / taps isnihzinahts.

11. Es Behrns buhdams runnaju ka Behrns / ſammaniju kà Behrns / un man bij Behrna Dohmas: bet Wihrs tappis / pameſchu es Behrno Leetas.

12. Mehs redſam un zaur Speegeli pntumſchâ Gihmî / bet tad (redſeſim mehs) Waiga Waigam: un atſihſtu es to pa Gabbaleem / bet tad es to atſihſchu / ittin kà es atſihts eſmu.

13. Bet nu paleek ta Tiziba / Zerriba / Mihleſtiba / ſchee trihs: bet ta Mihleſtiba irr ta leelaka ſtarp teem.

Saturs:

Lapp.

Ievadam 3
Juris Mancelijs 11
Kristaps Firekers 23
Ernests Gliks 35

Paraugi no rakstiem:

Mancelija 57
Firekera 59
Glika 65

Grafiskie pielikumi: 1) Spredi̦ku grāmatas titu̦la lapa; 2) Lappuse no spredi̦ku grāmatas; 3) Firekera rokraksts; 4) Pirmās latviešu bībeles titu̦la lapa; 5) Glika rokraksts.

Šinī grāmatā ievietotie grafiskie uzņēmumi, izņemot Glika rokrakstu, tāpat izraksti no Firekera dziesmām un Glika bībeles tulkojuma apgādāti no mūsu bibliografa Misiņa kga, bet Glika rokraksts — izsniegts man no Dr. Bruinigka kga — no bijušiem bruņniecības archiviem, par ko augšminētiem kungiem izsaku šinī vietā manu siltu paldies!

L t.

Sērsnu mēnesī, 1924.

[0,60]

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0304040958

No „Populari-zinātniskās bibliotekas“ iznākušas sekošas grāmatas:

Nr. 1. A. Jessena — **Uzskati par dabu viņu vēsturiskā attīstībā.** Maksā 20 rbļ.
Nr. 2. A. Jessena — **Pasaules izcelšanās un zemes attīstība.** Maksā 15 rbļ.
Nr. 3. A. Jessena — **Kā dzīvība cēlusies un attīstījusies.** Maksā 15 rbļ.
Nr. 4. V. Lunkeviča — **Kā dzīvnieki un augi cēlušies.** Maksā 15 rbļ.
Nr. 5. A. Birzgalieša — **Kā cilvēki iemācījās skaitīt.** Maksā 15 rbļ.
Nr. 6. A. Birzgalieša — **Liekēži kustoņu valstī.** Maksā 20 rbļ.
Nr. 7. A. Ņečajeva — **Vēja darbība.** Maksā 15 r.
Nr. 8. A. Birzgalieša — **Dzīvnieku ģifts un tās nozīme.** Maksā 20 rbļ.
Nr. 9. A. Gersona — **Laiks un no kā tas atkarājas.** Maksā 15 rbļ.
Nr. 10. A. Ņečajeva — **Mana mineraļu kolekcija.** Maksā 20 rbļ.
Nr. 11. E. Jelačiča — **Kā dzīvnieki glābjas no saviem ienaidniekiem.** Maksā 20 rbļ.
Nr. 12. J. Berlina — **Vidus laiku cilvēki un viņu darbi.** Maksā 25 rbļ.
Nr. 13. A. Ņečajeva — **Brīnumi bez brīnumiem.** Maksā 55 rbļ.
Nr. 14. A. Koropčevska — **Gada laiki.** Maksā 30 rbļ.
Nr. 15. V. Lunkeviča — **Cīņa uztura dēļ.** Maksā 25 rbļ.
Nr. 16. A. Ņečajeva — **Upju un strautu darbība.** Maksā 25 rbļ.
Nr. 17. N. Andrejeva — **Pirmatnes ticību vēsture.** Maksā 25 rbļ.